

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни **«ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ**
ВИЩОЇ ШКОЛИ»

Для студентів
юридичного факультету

Дніпро – 2016

Конспект лекцій підготувала Маркіна Л.Л. – доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Батраченко І.Г., професор кафедри педагогіки і психології Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля, доктор психологічних наук, професор.

Лучанінова О.П., доцент кафедри інженерної педагогіки Дніпропетровської національної металургійної академії, кандидат педагогічних наук, доцент.

Конспект лекцій обговорений та схвалений на засіданні кафедри соціально-гуманітарних дисциплін юридичного факультету

«29» липня 2016 р.,
протокол № 23

ТЕМА № 1. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ПСИХОЛОГІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Виникнення психології вищої школи як нової галузі психологічних знань.
2. Основні завдання психології вищої школи.
3. Зв'язок психології вищої школи з іншими галузями наукового знання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Молдован А.М. Науково-практичний коментар «Про вищу освіту» / А.М. Молдован - К: ЦУЛ, 2015.
2. Галузинський В.М., Євтух М.В. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні. / В.М.Галузинський, М.В. Євтух– К.: ННТЛ, 2010.
3. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрів і аспірантів. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.: ТОВ «Філ-студія», 2008.
4. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник 2-вид. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.: ЦУЛ, 2014.
5. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрів і аспірантів. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.: ТОВ «Філ-студія», 2008.
6. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко– К.: Каравела, 2008.- 336 с.
7. Сергеєнкова О.П. Загальна психологія: Навчальний посібник / О.П.Сергеєнкова– К.: ЦУЛ, 2015.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Створити у здобувачів вищої освіти цілісне уявлення про навчальну дисципліну, сформувавши систему знань про предмет, функції та основні завдання психології вищої школи, ознайомити з основними поняттями, що є семантичною основою для вивчення наступних тем.

Сприяти розвитку творчого мислення студентів, формуванню педагогічних здібностей.

Розвивати у студентів пізнавальний інтерес, сприяти зростанню психолого-педагогічної культури.

ВСТУП

Одним із пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку вищої освіти, як визначено в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння, та впровадження інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці.

Розв'язати ці складні завдання може лише нова генерація викладачів-професіоналів, покликаних розвивати задатки, виявляти таланти, зберігати індивідуальність кожного студента. Високий рівень наукової компетентності в поєднанні з педагогічною майстерністю і психологічною культурою викладачів, впровадження здобутків психологічної науки в педагогічну практику – реальна передумова підвищення ефективності навчального процесу у вищій школі, реалізації принципів демократизації і гуманізації вищої освіти.

Новим Законом України «Про вищу освіту» визначено, що посади педагогічних працівників можуть займати особи із ступенем магістра за відповідною спеціальністю

Однією зі складових змісту підготовки студентів магістратури до викладацької діяльності є навчальна дисципліна «Педагогіка та психологія вищої школи». Лекція розкриває базові ключові поняття, які складають теоретичну основу для розуміння проблематики психології вищої школи.

I. ВИНИКНЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЯК НОВОЇ ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ

Психологія як наука вивчає особливості, закономірності побудови та розвитку психіки, функціонування її механізмів.

Сучасна психологія становить широко розгорнуту систему знань, яка включає ряд окремих дисциплін. Ю.Л. Трофімов виділяє три великі групи галузей: теоретичну, науково-прикладну та практичну психологію. Психологія вищої школи відноситься до науково-прикладної психології за психологічними питаннями розвитку людини.

Психологія вищої школи порівняно молода галузь психологічної науки. Систематичне дослідження психолого-педагогічних проблем вищої школи розпочалось у 60-х роках ХХ століття. Найвагомими науковими здобутками того часу є роботи С.І. Архангельського та С.І. Зинов'єва, в яких ґрунтовно проаналізовано особливості процесу навчання у вищій школі.

Це було поштовхом для появи низки досліджень, в яких розв'язування завдань вищої освіти почало розглядатися в контексті психологічних особливостей студентського віку та психологічних явищ, які породжуються умовами вищого навчального закладу.

У 1981 році в Мінську вийшло перше видання відомого підручника М.І. Дьяченка, Л.А. Кандиновича «Психологія вищої школи», а в 1986 р. побачив світ підручник «Основи педагогіки і психології вищої школи» за редакцією А.В. Петровського.

Стало актуальним залучати потенціал психології вищої школи до вирішення практичних завдань, які постають перед вищою освітою.

Вивченню різних аспектів психології вищої школи приділяють увагу й сучасні українські науковці: психологічне обґрунтування методів і прийомів навчання у вищій школі (А.М. Алексюк), психологічні

особливості сучасного студентства (О.Ф. Бондаренко), оптимізація взаємин викладачів і студентів (В.В. Власенко) та ін.

Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко є співавторами навчальних посібників та підручників з психології вищої школи. Науковці з гуманістичних позицій розглядають актуальні психологічні проблеми підготовки фахівців із вищою освітою.

В.М. Галузинський, М.Б. Євнух є авторами навчального посібника «Основи педагогіки і психології вищої школи в Україні».

Предметом психології вищої школи є особистість викладача та студента в їх розвивальній педагогічній взаємодії.

Психологія вищої школи вивчає закономірності функціонування психіки студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності та закономірності науково-педагогічної діяльності викладача, а також соціально-психологічні особливості професійно-педагогічного спілкування та взаємин викладачів і студентів.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ. Психологія вищої школи виникла у 60-х роках ХХ століття. Предметом психології вищої школи є особистість викладача та студента в їх розвивальній педагогічній взаємодії. Підготовка викладача вищої школи має передусім забезпечити зростання його психолого-педагогічної культури. В.О. Сухомлинський стверджував, що «...без психології нема і педагогіки. Якщо педагогіку порівняти з майстернею, то психологія це інструменти в майстерні; нема інструментів або вони нікуди не годяться – від майстерні залишаться самі стіни».

II. ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПСИХОЛОГІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Психологія вищої школи як наукова і прикладна галузь розв'язує низку практичних, науково-дослідницьких і діагностично-корекційних завдань (Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко).

До найважливіших практичних завдань психології вищої школи належать:

- розробка психолого-методичної бази для контролю за процесом та умовами психічного розвитку студентів, їх особистісним зростанням і професійним становленням;
- обґрунтування оптимальних форм навчально-професійної діяльності та спілкування здобувачів вищої освіти, які сприяють засвоєнню ними всього розмаїття професійних функцій і важливих соціальних ролей;
- розробка особистісно-орієнтованих технологій навчання;
- психологічне обґрунтування інноваційних дидактичних проектів і педагогічних експериментів у вищій школі;
- надання психологічної допомоги та підтримки всім учасникам педагогічного процесу.

Серед актуальних науково-дослідних завдань психології вищої школи є такі:

- психологічне обґрунтування професіограми сучасного фахівця з вищою освітою;
- виявлення соціально-психологічних, психологічних і дидактичних чинників соціалізації особистості майбутнього фахівця;
- розробка психологічних засад формування в студентів і викладачів національної самосвідомості, активної громадянської позиції;
- розробка психологічних основ комп'ютеризації навчального процесу у вищій школі;
- дослідження психологічних проблем підготовки науково-педагогічних кадрів;
- вивчення психологічних засад наукової творчості;
- вивчення психологічних вдосконалення професіоналізму й підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників.

До діагностично-корекційних завдань психології вищої школи належать:

- обґрунтування системи професійного відбору молоді до вищих навчальних закладів;
- діагностика настанов студентів щодо самого себе задля формування позитивної «Я-концепції» майбутнього фахівця;
- визначення рівня психологічної готовності першокурсників до навчання у вищій школі;
- розробка передумов успішної адаптації першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі;
- вивчення стану взаємин науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти;
- виявлення причин неуспішності здобувачів вищої освіти і шляхів їх усунення;
- здійснення психологічного аналізу протиріч і конфліктів у педагогічній взаємодії та визначення шляхів їх вирішення.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ. Останнім часом набуває поширення психологія вищої школи. Вона розвивається у контексті реформування вищої освіти в Україні на гуманістичних засадах. Психологія вищої школи як наукова і прикладна галузь розв'язує низку практичних, науково-дослідницьких і діагностично-корекційних завдань. Вивчення психології вищої школи потрібне для підвищення якості підготовки фахівця з вищою освітою.

ІІІ. ЗВ'ЯЗОК ПСИХОЛОГІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ З ІНШИМИ ГАЛУЗЯМИ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

Психологія вищої школи бурхливо розвивається в нерозривному взаємозв'язку з іншими галузями наукового знання і суспільної практики. Передусім це загальна психологія, педагогічна психологія, вікова психологія, соціальна психологія, педагогіка вищої школи, фізіологія, медицина.

Загальна психологія систематизує експериментальні дані, здобуті у різних галузях психологічної науки, розробляє фундаментальні теоретичні проблеми психології. Займається вивченням пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери, властивостей особистості. Зв'язок із загальною психологією визначається розв'язанням завдань психологічного забезпечення професійного та особистісного розвитку студентів.

Педагогічна психологія має своїм предметом закономірності навчання й виховання особистості. Зв'язок із педагогічною психологією визначається розв'язанням завдань управління навчанням здобувачів вищої освіти, забезпечення умов ефективного їх учіння, розробки психологічних механізмів формування якостей особистості у процесі цілеспрямованої виховної роботи в різних напрямках.

Вікова психологія досліджує онтогенез психічних властивостей особистості на різних вікових етапах. Зв'язок з віковою психологією забезпечується загальним принципом аналізу студентського віку як пізньої юності або ранньої дорослості, організацією навчально-виховного процесу стосовно різних вікових груп здобувачів вищої освіти;

Соціальна психологія досліджує психічні явища у процесі взаємодії у великих та малих суспільних групах. Вона вивчає як люди спілкуються і взаємодіють один з одним. Соціальна психологія дає загальні орієнтири для аналізу соціально-психологічних явищ у студентській групі, забезпечення умов ефективності професійно-педагогічного спілкування і взаємин науково-педагогічних працівників зі здобувачами вищої освіти.

Особливе значення для психології вищої школи мають міждисциплінарні зв'язки із акмеологією, психодіагностикою, психологією управління та менеджменту, психологією наукової творчості, психологією праці, диференційною психологією та ін., які набули статусу самостійних галузей психологічної науки.

Тісний міждисциплінарний зв'язок психології вищої школи з педагогікою вищої школи. Як наукова дисципліна педагогіка вищої школи користується результатами досліджень психології вищої школи для психологічного обґрунтування навчання і виховання здобувачів вищої освіти, ефективного розв'язання педагогічних проблем.

Послугується психологія вищої школи і відомостями загальної педагогіки, професійної педагогіки, методики викладання.

Психологія вищої школи тісно пов'язана з фізіологією. Для розуміння управління фізичним і психічним розвитком здобувачів вищої освіти важливо знати фізіологічні закономірності та механізми життєдіяльності організму і окремих його систем. Останнім часом посилюється зв'язок психології вищої школи з медициною. Зумовлено це передусім процесами гуманізації вищої освіти, а також необхідністю зміцнення здоров'я здобувачів вищої освіти.

Психологія вищої школи запозичує й інтерпретує відповідно до предмета свого дослідження ідеї філософії вищої школи, соціології, кібернетики.

Отже, психологія вищої школи може розв'язувати поставлені завдання лише у взаємодії з іншими науками.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ.

Зв'язки психології вищої школи з іншими науками зумовлені спільністю їх об'єктів і реалізуються як взаємодія, взаємовплив, взаємопроникнення. Однак це не позбавляє психологію вищої школи свого предмета дослідження – закономірності особистісного зростання студента як майбутнього фахівця та професійної самореалізації викладача як суб'єкта науково-педагогічної діяльності. Зміцнюючи й удосконалюючи зв'язки з іншими науками, психологія вищої школи використовує їх дані відповідно до предмета свого дослідження з метою розв'язання актуальних психолого-педагогічних проблем підготовки фахівців із вищою освітою.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Отже, можна підвести наступні підсумки:

1. Психологія вищої школи є теоретичною основою підготовки здобувачів вищої освіти до майбутньої педагогічної та науково-педагогічної діяльності.

2. Психологія вищої школи – наукова галузь, оскільки використовує наукові методи, щоб описувати й пояснювати психолого-педагогічні феномени, які мають місце в освітньому просторі вищого навчального закладу.

3. Психологія вищої школи розглядається як галузь практично орієнтованого знання, яке спрямоване на ефективне забезпечення потреб проектування, організації та втілення освітньої діяльності в системі вищої юридичної освіти.

4. Психологія вищої школи як наукова і прикладна галузь розв'язує низку практичних, науково-дослідницьких і діагностично-корекційних завдань.

5. Психологія вищої школи бурхливо розвивається в нерозривному взаємозв'язку з іншими галузями наукового знання і суспільної практики.

Передусім це загальна психологія, педагогічна психологія, соціальна психологія, вікова психологія, педагогіка вищої школи, фізіологія, медицина.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні даної теми необхідно засвоїти поняття: психологія вищої школи, предмет психології вищої школи, інтеграція наук, навчання, розвиток, виховання.

Доцільно опрацьовувати рекомендовану літературу за формами, які обираються самостійно, а саме: конспект, тези, план, таблиця, схема, висновки, тощо.

Для вдалого засвоєння цієї теми, здобувачам вищої освіти рекомендується звернутись не лише до базового (обов'язкового) списку літератури, а й до інших наукових джерел, які можна знайти у бібліотеці університету. Під час розгляду теми, слід, також, використовувати наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених.

З метою засвоєння основних теоретичних положень теми, усвідомлення її актуальних проблем і пошуків їх шляхів вирішення:

1. Визначите предмет і завдання психології вищої школи.
2. Обґрунтуйте значущість навчальної дисципліни «Психологія вищої школи» в системі підготовки науково-педагогічних працівників.
3. Визначите основні категорії психології вищої школи та доведіть їх єдність у розв'язанні завдань професійної підготовки фахівця із вищою освітою.
4. Назвіть низку проблем психології вищої школи в умовах сучасного реформування освіти та шляхи їх вирішення.

ТЕМА №2. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Педагогіка вищої школи в системі педагогічних наук.
2. Предмет та основні завдання педагогіки вищої школи.
3. Підготовка фахівців з вищою освітою.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про вищу освіту». – К., 2014.
2. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / А.І. Кузьмінський – К.: Знання, 2010.
3. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / Ортинський В.Л. – К.: ЦУЛ, 2009.
4. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./ З.Н. Курлянд, Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007.
5. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник 2-вид. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.: ЦУЛ, 2014.
6. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник – 2-ге вид., доп./ М. М. Фіцула – К.: Академвидав, 2014.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Створити цілісне уявлення про систему педагогічних наук, сформулювати систему знань про предмет, завдання, основні категорії педагогіки вищої школи, забезпечити опанування знаннями про систему вищої освіти.

Розвивати у здобувачів вищої освіти пізнавальний інтерес до педагогічної діяльності, виховувати педагогічну культуру.

ВСТУП

Умовою ефективної педагогічної діяльності науково-педагогічного працівника, узагальненим показником його професійної компетентності є педагогічна культура.

Педагогічна культура науково-педагогічного працівника припускає оволодіння ним системою педагогічних знань, розуміння цілей і значимості власної діяльності, усвідомлення відповідальності за її результати, прагнення до пізнання закономірностей і шляхів удосконалювання професійно-педагогічної діяльності. Цій культурний досвід дозволяє успішно здійснювати професійно-педагогічну діяльність. Тому вивчення основ педагогіки вищої школи, ознайомлення з її науковими здобутками необхідно студентам магістратури, не завадить і досвідченим викладачам вищих навчальних закладів із науковими ступенями й високими вченими званнями.

Зміст лекції допоможе здобувачам вищої освіти скласти загальне уявлення про специфічні особливості педагогіки вищої школи, ознайомиться з основними поняттями, що є семантичною основою для вивчення наступних тем.

I. ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

Система педагогічних наук відображає зв'язки і відношення, що виникли під час історичного розвитку педагогічних знань, визначає місце кожної з педагогічних наук, її ролі для педагогічної практики. Нині педагогічна наука об'єднує до двадцяти педагогічних галузей. Певною мірою вони спираються на структуру та принципи загальної педагогіки, будучи її «дочірніми» і водночас самостійними науками.

Педагогіка вищої школи виникла на базі загальної педагогіки. Якщо ми хочемо забезпечити всебічний гармонійний розвиток людини, треба оволодіти широким спектром знань про її навчання і виховання. Цими знаннями й оперує педагогіка.

Свою назву педагогіка одержала від грецьких слів «*παιδος*» - дитя і «*αγω*» - веду, тобто «дітоводіння», «дітоводство». Педагогами у Давній Греції називали рабів, які супроводжували дітей рабовласників до школи.

Поступово слово «педагогіка» стало вживатися в більш широкому розумінні для позначення мистецтва «вести дитину по життю», тобто виховувати її і навчати.

До XVII ст. педагогіка розвивалась у лоні філософії. Виокремлення педагогіки в самостійну науку пов'язано з ім'ям великого чеського педагога Яна Амоса Коменського (1592-1670). Його головна праця «Велика дидактика» - одна з перших науково-педагогічних книг.

Педагогіка—наука, що вивчає процесі виховання, навчання, розвитку особистості.

Найважливіші педагогічні категорії – виховання, освіта, навчання.

Виховання—соціально і педагогічно організований процес формування людини як особистості.

Освіта - процес засвоєння учнями систематизованих знань і формування на їх основі наукового світогляду, розвитку пізнавальних можливостей та результат цього процесу – досягнення певного рівня освіченості.

Освіта є впорядкованою, налагодженою системою, яка складається з декількох ланок, між якими існує черговість і наступність. В Україні на сучасних законодавчих засадах функціонує досить розвинута і розгалужена національна модель освіти, яка за багатьма кількісними і якісними показниками не поступається рівню розвинутих країн світу і є конкурентоспроможною на європейському освітньому просторі.

Основним шляхом і засобом здобуття освіти є навчання, в процесі якого реалізуються цілі освіти.

Навчання—цілеспрямована взаємодія викладача й учнів, у процесі якої засвоюються знання, формуються уміння й навички.

Виховання, освіта, навчання – три найважливіші напрями педагогічної діяльності, які органічно пов'язані між собою і доповнюють один одного. Їх взаємозв'язок – одна з основних педагогічних закономірностей. Виховна і навчальна діяльність за своєю суттю мають скерувати, спрямувати, організувати індивідуальне становлення людської особистості, формувати її риси та якості згідно з вимогами суспільства.

Основні категорії в різних галузях педагогіки не різняться за назвами, але мають свою специфіку.

Педагогіка – це традиційно об'єднувальна наука про освіту й виховання людини. І саме на цій базі ґрунтується система педагогічних наук.

Отже, загальна педагогіка розробляє методологічні, загальнотеоретичні проблеми, що мають важливе значення для всіх галузей педагогіки і для педагогічної практики.

Педагогіка вищої школи тісно пов'язана з історією педагогіки, віковою педагогікою, порівняльною педагогікою, професійною педагогікою.

Історія педагогіки вивчає розвиток педагогічної думки протягом часу, виникнення і розвиток навчально-виховної практики в різні історичні епохи і періоди з метою виявлення закономірностей педагогічних процесів, загального й особливого в них. Педагогічна спадщина минулого є джерелом розвитку педагогіки вищої школи.

Вікова педагогіка вивчає закономірності виховання й навчання, організаційні форми і методи навчально-виховного процесу стосовно різних вікових груп. Її поділяють на дошкільну педагогіку і педагогіку загальноосвітньої школи, педагогіку вищої школи, педагогіку дорослих. Остання, відповідно до загальноприйнятої у світовій педагогіці термінології, називається андрагогікою.

Професійні педагогіки досліджують і розробляють питання підготовки людини, орієнтованої на конкретну професійну сферу діяльності (професійно-технічна, виробнича, педагогіка вищої школи).

Отже, педагогіка вищої школи має подвійне підпорядкування, оскільки вона є підрозділом у віковій педагогіці, також належить до професійних педагогік.

Порівняльна педагогіка досліджує закономірності функціонування і розвитку освітніх систем в різних країнах шляхом зіставлення.

Зміцнюючи й удосконалюючи зв'язки з іншими галузями педагогічних знань, педагогіка вищої школи інтенсивно розвивається як самостійна наука.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ. Педагогіка – це сукупність теоретичних і прикладних наук, що вивчають процеси виховання, навчання і розвитку особистості. Міжпредметні зв'язки педагогіки вищої школи з іншими педагогічними науками дають змогу глибше пізнати педагогічні факти, явища і процеси у вищій школі. Визначення статусу педагогіки вищої школи припускає чітке формулювання її об'єкта, предмета, основних завдань.

II. ПРЕДМЕТ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Педагогіка вищої школи – наука про закономірності навчання і виховання здобувачів вищої освіти, а також їх наукову і професійну підготовку як фахівців відповідно до вимог держави.

Педагогіка вищої школи розкриває закономірності, принципи навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, специфічні проблеми здобуття вищої освіти.

Об'єктом педагогіки вищої школи є цілісна система вищої освіти.

Предметом педагогіки вищої школи є педагогічний процес, що здійснюється в закладах вищої освіти, його сутність, закономірності, тенденції і перспективи розвитку. Під педагогічним процесом розуміється свідомо організоване виховання і навчання.

Педагогіка вищої школи ставить перед собою такі основні завдання:

- вироблення методологічних, теоретичних, дидактичних засад професійної підготовки фахівців з вищою освітою;
- визначення рівня і змісту вищої освіти;
- педагогічне забезпечення ефективності навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах;
- розроблення педагогічних основ професійного становлення науково-педагогічного працівника;
- формування у науково-педагогічного працівника умінь і навичок методично-обґрунтованого проведення усіх видів навчальної і виховної роботи;
- визначення педагогічних умов ефективної навчально-професійної підготовки здобувачів вищої освіти;
- аналіз спеціально-педагогічного фактора, законів і особливостей формування в студентів знань, умінь і навичок, розвитку способів розумових дій, виховання ціннісних орієнтирів;
- теоретичне обґрунтування взаємозв'язку навчання, професійної підготовки і науково-дослідницької роботи студентів;
- розроблення теоретичних та методичних засад сучасних технологій навчання.

Педагогіка вищої школи може розв'язувати поставлені завдання лише у взаємодії з іншими науками.

Педагогіка вищої школи має тісні міждисциплінарні зв'язки з філософією, психологією, фізіологією, психологією вищої школи, соціологією. Послугується педагогіка вищої школи і відомостями юриспруденції, історії, економіки, етнографії та ін.

Так, наприклад, філософські науки дають змогу педагогіці вищої школи визначити мету виховання, коригувати спрямованість виховання.

Як наукова дисципліна педагогіка вищої школи користується психологічними знаннями для виявлення, трактування, систематизації педагогічних фактів.

Розв'язанню педагогічної проблеми підвищення якості знань здобувачів вищої освіти буде сприяти знання про психологічні особливості засвоєння навчального матеріалу.

Знання закономірностей функціонування нервової системи дає змогу педагогіці конструювати технології навчання.

Зв'язки педагогіки вищої школи з іншими науками реалізуються як взаємовплив, взаємодія, які допомагають глибше проникнути в суть навчання, виховання, розвитку, професійного становлення особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою.

Реалізація завдань педагогіки вищої школи відбувається у процесі її теоретичних досліджень, аналізу реальної педагогічної практики, вивчення передового педагогічного досвіду.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ. Хоча педагогіка вищої школи зв'язана з іншими галузями наукового знання, однак це не

позбавляє її свого предмета дослідження – закономірності, сутність, тенденції і перспективи розвитку педагогічного процесу у вищих навчальних закладах.

Педагогіка вищої школи — галузь наукового знання, що дає цілісне уявлення про закономірності й істотні зв'язки в навчально-пізнавальній, науковій, виховній, професійній підготовці і всебічному розвитку здобувачів вищої освіти.

ІІІ. ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

У статті 5 Закону України «Про вищу освіту»(2014) визначено рівні та ступені вищої освіти. Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами на таких рівнях вищої освіти:початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;перший (бакалаврський) рівень;другий (магістерський) рівень; третій (освітньо-науковий) рівень; науковий рівень.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії, доктор наук.

Молодший бакалавр - це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на початковому рівні вищої освіти і присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньої-професійної програми, обсяг якої становить 90-120 кредитів ЄКТС. Особа має право здобувати ступінь молодшого бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Бакалавр - це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС. Обсяг освітньо-професійної програми для здобуття ступеня бакалавра на основі ступеня молодшого бакалавра визначається вищим навчальним закладом. Особа має право здобувати ступінь бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти.

Магістр - це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90-120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми - 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків. Особа має право здобувати ступінь магістра за умови наявності в неї ступеня бакалавра.

Доктор філософії - це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді. Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад'юнктурі) становить чотири роки. Обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії становить 30-60 кредитів ЄКТС.

Кредит ЄКТС - одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин. Навантаження одного навчального року за денною формою навчання становить, як правило, 60 кредитів ЄКТС (Стаття 1. Основні терміни та їх визначення).

Доктор наук - це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ. Освітня діяльність вищих навчальних закладів провадиться з метою забезпечення здобуття вищої, післядипломної освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб. Вища школа забезпечує необхідні умови для отримання здобувачами певного рівня вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Прискорення темпів відновлення системи знань зробили актуальною задачу дослідження особливого виду педагогічної діяльності, спрямованої на розкриття закономірностей і пошук раціональних шляхів навчання та формування фахівця з вищою освітою..

Педагогіка вищої школи – наука про навчання та виховання студентів, про формування особистості вищої кваліфікації.

Педагогіка вищої школи дає цілісне уявлення про закономірності й істотні зв'язки в навчально-пізнавальній, науковій, виховній, професійній підготовці і всебічному розвитку здобувачів вищої освіти.

Основними категоріями педагогіки вищої школи є: виховання, навчання, освіта.

Вища освіта - сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Вища освіта – динамічна система. Разом зі зміною і розвитком культури змінюється також зміст, мета, завдання та технологія навчання і виховання.

Забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, формування інтелектуального потенціалу нації та всебічний розвиток особистості визначаються як цілі вищої освіти.

Законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України і складається із законів України «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту» та інших нормативно-правових актів.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні даної теми необхідно засвоїти поняття: педагогіка, педагогіка вищої школи, предмет педагогіки вищої школи, освіта, вища освіта, навчання, виховання.

Доцільно опрацьовувати рекомендовану літературу за формами, які обираються самостійно, а саме: конспект, тези, план, таблиця, схема, висновки, тощо. Можна порівнювати зміст матеріалу з питань теми в різних джерелах.

Для вдалого засвоєння цієї теми, здобувачам вищої освіти рекомендується звернутись не лише до базового (обов'язкового) списку літератури, а й до інших наукових джерел, які можна знайти у бібліотеці університету. Під час розгляду теми, слід, також, використовувати наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених.

З метою засвоєння основних теоретичних положень теми, усвідомлення її актуальних проблем і пошуків їх шляхів вирішення:

1. Визначте предмет і завдання педагогіки вищої школи. Яке значення для науки має їх встановлення?

2. Обґрунтуйте значущість курсу «Педагогіка вищої школи» в системі підготовки науково-педагогічних працівників.

3. Визначте основні категорії педагогіки вищої школи та доведіть їх єдність у розв'язанні завдань професійної підготовки фахівця.

4. Обґрунтуйте зв'язок педагогіки вищої школи з іншими галузями педагогічної науки.

5. Охарактеризуйте систему вищої освіти України.

ТЕМА №3. ПРЕДМЕТ І ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ДИДАКТИКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Дидактика як галузь педагогіки, її виникнення і розвиток.
2. Предмет і завдання дидактики вищої школи.
3. Основні категорії дидактики.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про вищу освіту». – К., 2014.
2. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / А.І. Кузьмінський – К.: Знання, 2010.
3. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / Ортинський В.Л. – К.: ЦУЛ, 2009.
4. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./ З.Н. Курлянд, Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007.
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник – 2-ге вид., доп./ М. М. Фіцула – К.: Академвидав, 2014.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Створити у здобувачів вищої освіти цілісне уявлення про дидактику як галузь педагогіки, сформувати систему знань про предмет, функції, завдання, основні категорії дидактики вищої школи, розуміння ролі дидактичних знань в педагогічній діяльності викладача вищого навчального закладу. Розвивати вміння дидактичного осмислення передового педагогічного досвіду та власної педагогічної діяльності. Виховувати у студентів педагогічну культуру, інтерес до педагогічної діяльності.

ВСТУП

Дидактика вищої школи - галузь педагогіки вищої школи. Завдання подальшого вдосконалення навчання студентської молоді потребує актуалізації розробки теоретичних питань дидактики.

Знання дидактики вищої школи є основою педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу. Педагогічна практика базується перш за все на дидактичних знаннях. Будучи теоретичною наукою, дидактика вищої школи водночас займається формуванню дидактичних відношень в педагогічній праці.

Творче застосування дидактичних знань сприяє формуванню педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу. Дидактика як галузь знань є основним орієнтиром у питаннях навчання у вищій школі. Дидактичне осмислення свого викладацького досвіду та

досвіду інших викладачів є найнадійнішим шляхом удосконалення педагогічної творчості викладача вищого навчального закладу.

I. ДИДАКТИКА ЯК ГАЛУЗЬ ПЕДАГОГІКИ, ЇЇ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК

Дидактика (грец. «didaktikus» - навчаю) - галузь педагогіки, що розробляє теорію навчання та освіти.

Вважається, що першим почав використовувати цей термін німецький педагог Вольфганг Ратне, який тлумачив дидактику як наукову дисципліну, що досліджує теоретичні та методичні засади навчання.

Статус науки дидактика отримала завдяки працям видатного чеського педагога Я.-А. Коменського, який у книзі «Велика дидактика» виклав основні принципи навчання і форми його організації. Він автор існуючої класно-урочної системи, ним були започатковані предметна система викладання за певними програмами і підручниками, екзамени наприкінці року.

У розвиток дидактики вагомий внесок зробили французькі просвітники – педагоги XVIII століття Клод-Андріан Гельвецій, Дені Дідро, Жан-Антуан Кондорсе, Жан-Жак Руссо та ін. Вони закликали враховувати вікові особливості учнів у навчальному процесі, виступали за активізацію методів навчання, опиралися на досвід та спостереження за учнями, демократизацію освіти.

Швейцарський педагог Й.-Г.Песталоцці розробив дидактичну концепцію, згідно з якою глибокі знання можна отримати лише за умови послідовного, систематичного, активного навчання.

Німецький філософ і педагог Й.-Ф.Герbart розробив теорію ступеневої освіти, залишив багато цінних дидактичних порад щодо розвитку уваги, спостереження, пам'яті, мови.

Значний внесок у дидактику в XIX столітті зробив німецький педагог А.Дістервег, який створив дидактичні засади розвиваючого навчання.

Російський педагог К. Ушинський наполягав, щоб навчання будувалося з урахуванням психологічних особливостей учнів, від викладачів вимагав дотримання таких дидактичних принципів як систематичність, послідовність, наочність, міцність засвоєння знань.

Видатним дидактиком – практиком XX століття був вітчизняний педагог В. Сухомлинський, який розвинув ідею розумового виховання дитини під час навчання та практичної діяльності у педагогічній справі.

Зберігаючи цінні ідеї традиційного навчання, сучасна дидактика сприяє вдосконаленню освіти і навчання відповідно до вимог суспільства. Вона запроваджує нові підходи до навчального процесу.

Дидактика як складова педагогічної науки постійно поповнюється оригінальними ідеями завдяки знахідкам працюючих викладачів, педагогів-новаторів.

Дидактика належить до системи гуманітарних загальнолюдських

знань. Найтісніше вона пов'язана з філософією та соціологією, політологією, педагогічною психологією, логікою, фізіологією людини, кібернетикою та їх конкретними методиками.

Філософія та соціологія дають змогу дидактиці враховувати соціальні особливості життя та діяльності людей, їх вплив на процес навчання.

Політологія розкриває для дидактики проблеми, пов'язані із впливом політичних явищ та процесів на навчання людей.

Педагогічна психологія дає змогу враховувати психологічні закономірності та особливості засвоєння знань, умінь, навичок.

Фізіологія людини збагачує відомості про особливості розвитку людського організму, вищої нервової діяльності людини.

Кібернетика розкриває закономірності процесів управління, передачі аналізу інформації.

Конкретні методики, зорієнтовані на викладання окремих дисциплін, збагачують дидактику даними про перебіг навчального процесу при застосуванні різноманітних форм і засобів навчання.

Дидактика співвідноситься з конкретними методиками, як теорія з практикою, а також як теорія з теорією, як дві взаємодіючі системи теоретичних знань у галузі педагогіки. Дидактичні закономірності і принципи є загальними.

У період розбудови сучасної національної школи важливо оптимізувати процес навчання, тобто організувати його на таких засадах, щоб досягти найкращих результатів у навчанні за найменших витрат часу і зусиль. Зберігаючи цінні ідеї загальної дидактики, дидактика вищої школи вирішує завдання цілеспрямованої і планомірної підготовки майбутніх фахівців з вищою освітою.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ. Дидактика розробляє теоретичні основи навчання. На кожному етапі свого розвитку дидактика вирішує завдання вдосконалення освіти і навчання відповідно до потреб суспільства і суспільно-економічних умов. Вона розвивалась не тільки як теорія, але і як практика, що допомагає оперативно вирішувати складні педагогічні проблеми навчального процесу.

II. ПРЕДМЕТ І ЗАВДАННЯ ДИДАКТИКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Дидактика вищої школи – галузь педагогіки вищої школи, яка розробляє теорію освіти і навчання у вищих навчальних закладах, а також виховання у процесі навчання. Предметом дидактики є загальна теорія навчання.

Характерна риса предмета дидактики - та, що вона вивчає проблеми навчання тією мірою, якою має значення для всіх навчальних предметів разом. Дидактика абстрагується від особливостей методики викладання навчальних предметів. Дидактика досліджує закономірності навчання з різних предметів. Навчання розглядається дидактикою в двох аспектах: як об'єкт вивчення і як об'єкт конструювання. З огляду на це виокремлюють

дві функції дидактики: науково-теоретичну і конструктивно-технологічну.

Науково-теоретична функція полягає у вивченні, систематизації та узагальненні педагогічного досвіду, його науковому обґрунтуванні, поясненні на основі відкритих психологією закономірностей і механізмів пізнавального, психомоторного розвитку особистості.

Конструктивно-технологічна функція дидактики – це розроблення змісту, ефективних методів, прийомів і засобів навчання, конструювання навчальних технологій. Вона допомагає з'ясувати, як, враховуючи об'єктивні закономірності пізнавального розвитку студентів, організувати навчальний процес для забезпечення його максимальної ефективності; які форми, методи і засоби є оптимальними в конкретних ситуаціях; якими принципами і правилами слід керуватися викладачу та ін.

Основні завдання дидактики вищої школи:

- визначення мети і завдань навчання у вищому навчальному закладі;
- виявлення та розкриття закономірностей процесу навчання;
- обґрунтування принципів на основі виявлених закономірностей навчання;
- здійснення спеціальної пошуково-експериментальної роботи у вищих навчальних закладах;
- розроблення теорії вищої освіти;
- конструювання та модернізація технологій навчання;
- окреслення змісту навчання відповідно до вимог суспільства.
- удосконалення процесу підготовки фахівців з вищою освітою на основі визначення оптимальних шляхів, методів, форм, технологій навчання.

Сучасна дидактика вищої школи спрямована на забезпечення ефективної підготовки майбутніх фахівців. Цьому мають сприяти такі методологічні підходи:

- особистісний, який полягає у визнанні особистості як продукту соціального розвитку, носія культури, інтелектуальної і моральної свободи, права на повагу. Він передбачає опору на природний процес саморозвитку, самореалізацію, самоствердження, створення для цього відповідних умов;
- діяльнісний, спрямований на організацію діяльності суб'єкта, яка б забезпечувала його активність у пізнанні, праці, спілкуванні, саморозвитку;
- системний, який орієнтує на визначення навчання як цілеспрямовану творчу діяльність його суб'єктів, мета, завдання, зміст, форми і методи якої взаємопов'язані;
- гуманістичний, який передбачає духовно-особистісну спрямованість кожного навчального предмета, формування стосунків між студентами, між викладачами й студентами на основі поваги, довіри, чуйності, доброзичливості, уваги, співчуття, віри у можливість людини;
- ресурсний, що зосереджений на питаннях організації навчання,

орієнтованого на виявлення і розвиток потенційних можливостей кожного студента;

- синергетичний (грец. synergos – той, що діє разом), який полягає в здійсненні самореалізації і саморозвитку особистості на основі постійної взаємодії із навколишнім середовищем, яке сприяє формуванню нових якостей особистості;

- аксіологічний (грец. axia – цінність), який забезпечує вивчення явищ з метою виявлення їх можливостей задовольняти потреби людини, розв'язувати завдання гуманізації суспільства, в якому людина є найвищою цінністю.

- компетентнісний (лат. competentis – належний, відповідний), що передбачає аксіологічні, мотиваційні, рефлексивні, когнітивні, операційно-технологічні та інші результати навчання, які відображають розширення не тільки знань, умінь і навичок, а й досвіду емоційно-ціннісного ставлення до діяльності.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ. Дидактика вищої школи є наукою і мистецтвом. Як наука дидактика вищої школи має свій предмет, завдання та перспективи розвитку. Вона розкриває сутність навчання, його закономірності, функції, структуру і механізми взаємодії основних компонентів процесу навчання. Як мистецтво дидактика вищої школи вимагає творчого натхнення і зацікавленості цією наукою від кожного викладача. Як і кожна наука, дидактика вищої школи має свій категоріально-понятійний апарат.

ІІІ. ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ДИДАКТИКИ

Як складова частина педагогіки, дидактика має свій категоріальний апарат. Основними категоріями дидактики є освіта, навчання, викладання, учіння, знання, уміння, навички, закономірності, принципи, методи, форми навчання.

Навчання як один з видів людської діяльності складається з двох взаємопов'язаних процесів - викладання й учіння.

Викладання - організація та управління викладачем пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. Полягає у формуванні перед студентами пізнавального завдання, повідомленні нових знань, управлінні їх засвоєнням, закріпленням та використанням, у перевірці якості знань, умінь, навичок.

Учіння - власна навчальна діяльність здобувача вищої освіти. В процесі учіння студенти здобувають індивідуальний досвід пізнання, вміння самостійно ними оперувати, застосовувати навички й уміння, розвиваючи свій навик спілкування з викладачем, зі студентами. Учіння - цілеспрямований процес засвоєння студентами знань, оволодіння вміннями й навичками. У широкому значенні - оволодіння, соціальним досвідом з метою його використання в практичному житті.

Знання - узагальнений досвід людства, що відображає різні галузі дійсності у вигляді фактів, правил, висновків, закономірностей, ідей, теорій, якими володіє наука.

Знання є головним компонентом освіти. Серед знань, що мають засвоїти студенти у процесі навчання, особлива роль належить тим, які виражають способи діяльності і використовуються на практиці.

В умовах інформаційного суспільства самоцінність знань як таких змінюється. З одного боку вони стають більш доступними, а з другого – одержання нових знань, умінь стає обов'язковим для людини впродовж усього життя. Тому важливо сформуванати у студентів бажання й уміння самостійно оволодівати знаннями з різних джерел інформації. студентів неможливо у вищому навчальному закладі дати освіту на все життя.

Характерними особливостями повноцінних знань студентів є: повнота, глибина, оперативність, гнучкість, конкретність та узагальненість, системність, усвідомленість.

Уміння - здатність свідомо діяти на основі засвоєних знань. Передбачає використання набутих знань.

Навички – автоматизовані, звичні, безпомилково виконувані дії (доведені до автоматизму уміння).

Знання, уміння й навички виступають у навчанні в різній ролі. Суть навчання полягає в тім, що знання в єдності з уміннями й навичками стає особистим надбанням студентів, знаряддям їхнього мислення й практичної діяльності.

Дидактика, як і кожна наука, має свої закономірності. Специфіка дидактичних закономірностей полягає в тому, що вони відображають стійкі залежності між усіма елементами навчання - діяльністю викладача, діяльністю студента та об'єктом засвоєння, тобто змістом навчання. Закономірності навчання - об'єктивні, стійкі й істотні зв'язки в навчальному процесі, що зумовлюють його ефективність.

Основні закономірності навчання: виховний і розвиваючий характер навчання; обумовленість навчання суспільними потребами; процес навчання залежить від вікових і реальних навчальних можливостей здобувачів вищої освіти; ефективність процесу навчання залежить від рівня активності студента; єдність процесів викладання і учіння.

На основі закономірностей навчання розробляються принципи навчання. Класики педагогіки розглядають дидактичні принципи як основні положення, якими слід керуватися викладачу у процесі навчання. Вони є вихідною основою для моделювання дидактичних теорій і способів регулювання практики навчального процесу. Принципи навчання (дидактичні принципи) визначають зміст, організаційні форми та методи навчальної роботи вищої школи.

До таких принципів належать: принципи науковості, принцип систематичності та послідовності, принцип свідомості й активності, принцип доступності, принцип міцності засвоєння знань, принцип

наочності, принцип індивідуального підходу до студента, принцип зв'язку теорії з практикою.

Методи навчання - це сукупність способів взаємозалежної діяльності викладача й студентів, спрямованої на оволодіння останніми системою знань, умінь і навичок. У більш вузькому значенні під методом навчання можна розуміти спосіб керівництва пізнавальної діяльністю студентів. За допомогою методів навчання викладач встановлює взаємозв'язок між процесом викладання і процесом учіння.

Однією з гострих проблем сучасної дидактики є проблема класифікації методів навчання. В даний час немає єдиної точки зору з цього питання. Дослідники з питань методики викладання класифікують методи навчання за різними ознаками.

По оцінках деяких вчених - педагогів, у сучасній педагогіці існує понад 100 методів навчання. Розглянемо найбільш поширену класифікацію методів навчання за джерелами отримання знань. Відповідно до такого підходу виділяють: словесні методи (джерелом знання є усне або друкарське слово), наочні методи (джерелом знань є спостережувані предмети, явища, наочна допомога), практичні методи (студенти отримують знання і виробляють уміння, виконуючи практичні дії).

Відносно навчання, форма - це спеціальна конструкція процесу навчання. Характер цієї конструкції обумовлений змістом навчання, методами, прийомами, засобами діяльності суб'єктів і об'єктів навчання. Ця конструкція являє собою внутрішню організацію змісту, тобто реально виступає як процес взаємодії суб'єктів та об'єктів навчання під час роботи над певним навчальним матеріалом.

Форма організації навчального процесу – це обмежена в часі та просторі взаємозумовлена діяльність викладача й студента.

Детальніше зупинимося на аналізі категорії дидактики в процесі вивчення наступних тем.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ. Дидактика вищої школи має свій понятійний апарат – систему дидактичних понять, які виражають наукові узагальнення. Ці поняття називають категоріями дидактики – найголовніші поняття, що відображають основні, найістотніші сторони, властивості та зв'язки об'єктивного світу.

Найважливіші дидактичні категорії - освіта, навчання, викладання, учіння, знання, уміння, навички, закономірності, принципи, методи, форми, навчання. Вони охоплюють сукупність реальних явищ, теоретичних і практичних питань, що належать до предмета дидактики. Правильне їх розуміння потрібне для оптимізації процесу навчання, удосконалення професійної підготовки студентів, для якісного виконання безпосередніх функціональних обов'язків викладача вищого навчального закладу.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Дидактика вищої школи розробляє теорію освіти і навчання у вищих навчальних закладах, а також виховання у процесі навчання. Характерна риса предмета дидактики - та, що вона вивчає проблеми навчання тією мірою, якою має значення для всіх навчальних предметів разом.

У дидактиці вищої школи є здобутки щодо розуміння основних дидактичних категорій - освіта, навчання, викладання, учіння, знання, уміння, навички, закономірності, принципи, методи, форми, навчання. Вони охоплюють сукупність реальних явищ, теоретичних і практичних питань, що належать до предмета дидактики. Правильне їх розуміння потрібне для якісного виконання основних завдань дидактики вищої школи.

У процесі становлення дидактика вищої школи структурно розвивалась як наука, що має свої закономірності, принципи, методи. Водночас дидактика вищої школи розвивалась і як практика, що допомагає оперативно вирішувати складні педагогічні проблеми навчального процесу, і як мистецтво, яке потребує творчого натхнення викладача, майстерності педагогічного впливу.

Джерелом розвитку дидактики вищої школи є дидактична спадщина минулого, сучасні дидактичні дослідження з проблем удосконалення навчального процесу у вищій школі, передовий педагогічний досвід.

Використання означених джерел у розвитку дидактики вищої школи дає змогу не лише враховувати нові освітні проблеми, що постають перед суспільством, а й оптимально поєднувати традиції і новаторство у сфері вищої освіти.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні даної теми необхідно засвоїти поняття: дидактика, предмет дидактики вищої школи, освіта, навчання, викладання, учіння, знання, уміння, навички, закономірності навчання, принципи навчання, методи навчання.

Доцільно опрацьовувати рекомендовану літературу за формами, які обираються самостійно, а саме: конспект, тези, план, таблиця, схема, висновки, тощо. Можна порівнювати зміст матеріалу з питань теми в різних джерелах.

Для вдалого засвоєння цієї теми, здобувачам вищої освіти рекомендується звернутись не лише до базового (обов'язкового) списку літератури, а й до інших наукових джерел, які можна знайти у бібліотеці університету. Під час розгляду теми, слід, також, використовувати наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених.

З метою засвоєння основних теоретичних положень теми, усвідомлення її актуальних проблем і пошуків їх шляхів вирішення:

1. Визначите предмет і завдання дидактики вищої школи.

2. Обґрунтуйте взаємозв'язок дидактики вищої школи з методикою викладання.
3. Визначите основні категорії дидактики вищої школи.
4. Наведіть приклади знань, умінь, навичок.
5. Доведіть взаємозв'язок закономірностей і принципів навчання.
6. Розкрийте специфіку принципів та методів навчання у вищій школі.

ТЕМА №4. ПСИХОЛОГО-ДИДАКТИЧНА СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Бінарний характер процесу навчання.
2. Функції процесу навчання.
3. Основні компоненти процесу навчання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про вищу освіту». – К., 2014.
2. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / А.І. Кузьмінський – К.: Знання, 2010.
3. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / Ортинський В.Л. – К.: ЦУЛ, 2009.
4. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./ З.Н. Курлянд, Хмельюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007.
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник – 2-ге вид., доп./ М. М. Фіцула – К.: Академвидав, 2014.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Сформуванню системи знань про завдання та характерні ознаки процесу навчання, його суперечності; створити у студентів цілісне уявлення про функції, основні компоненти процесу навчання. Сприяти розвитку творчого мислення студентів, формуванню педагогічних здібностей.

ВСТУП

Удосконалення процесу навчання у вищих навчальних закладах є важливою дидактичною проблемою, яка має безпосередній вплив на успішність професійної підготовки фахівця з вищою освітою.

У період розбудови вищої школи, важливо оптимізувати процес навчання, тобто організувати його на таких засадах, щоб досягти найкращих результатів у навчанні за найменших витрат часу і зусиль. Усе

це має відбуватися водночас з інтенсифікацією процесу навчання. Йдеться про таку організацію процесу навчання, за якої збільшується працездатність студентів, підвищується продуктивність їх праці, зростають пізнавальна самостійність, ініціатива і творча активність.

Для ефективної організації процесу навчання відповідно до нормативних документів сучасному викладачу важливо усвідомлювати особливості процесу навчання, його функції, завдання, суперечності, компоненти. Як свідчить досвід, успішно навчає той викладач, який не тільки глибоко засвоїв теорію навчання, а й використовує матеріал науки для розумового розвитку студентів, їх фахової підготовки, формуванню особистісних якостей.

I. БІНАРНИЙ ХАРАКТЕР ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

Провідну роль у розв'язанні завдань професійної підготовки студентів, становлення особистості майбутніх фахівців відіграє процес навчання у вищій школі. Процес навчання - це спеціальна форма передачі та засвоєння суспільно-історичного досвіду.

Процес навчання становить складну єдність діяльності науково-педагогічного працівника і здобувача вищої освіти. Навчальна діяльність викладача завжди називається викладанням, а учбова діяльність студента - учінням (вишколом, навчанням).

Викладання не збігається повністю з навчанням, і те, що дійсно засвоює студент, не завжди збігається з тим, що викладає викладач. Навчання виявляється успішним тоді, коли навчальний предмет, викладання й учіння перебувають між собою в тісній взаємодії.

Процес навчання - це бінарний процес, він передбачає тісну взаємодію викладача й студента; організацію і стимулювання з боку викладача активної навчально-пізнавальної діяльності студентів по оволодінню науковими знаннями, уміннями і навичками, розвитку творчих здібностей, світогляду і моральних-естетичних поглядів і переконань.

Отже, у сучасному розумінні для навчання характерні такі ознаки: двосторонній характер, сумісна діяльність науково-педагогічного працівника та студентів, управління пізнавальною діяльністю здобувачів вищої освіти з боку науково-педагогічного працівника.

Найважливішими завданнями, які необхідно вирішувати в процесі навчання, є наступні: стимулювання учбово-пізнавальної активності здобувачів вищої освіти; організація їхньої пізнавальної діяльності по оволодінню науковими знаннями, уміннями і навичками; розвиток мислення, творчих здібностей, професійних якостей.

Важливо й необхідно домагатися того, щоб студенти навчилися свідомо користуватися формами і прийомами пізнавальної діяльності, могли правильно застосовувати наукові принципи й методи у поясненні явищ природи, суспільства та духовного світу людини.

Рушійними силами процесу навчання є його суперечності :

- між зростаючими вимогами суспільства до процесу навчання і загальним станом цього процесу, який потребує постійного вдосконалення;
- між завданнями, які ходом навчального процесу висуваються перед здобувачами вищої освіти і їхнім наявним рівнем розумового розвитку;
- між досягнутим студентами рівнем знань, умінь та навичок і знаннями, вміннями й навичками, необхідними для розв'язання поставлених перед ними нових завдань;
- між фронтальним викладом матеріалу й індивідуальним характером його засвоєння;
- між розумінням матеріалу викладачем і студентом;
- між теоретичними знаннями й уміннями використовувати їх на практиці та ін.

Мистецтво науково-педагогічного працівника полягає у з'ясуванні й використанні суперечностей навчання для активізації пізнавальної діяльності студентів.

У процесі навчання достатньо сильний вплив на мотивацію учіння, на формування позитивного відношення до навчання, на створення сприятливих морально-психологічних умов виявляє педагогічне спілкування.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ. Навчання - цілеспрямована педагогічна взаємодія, яка забезпечує виховання, розвиток і саморозвиток суб'єктів учіння, засвоєння ними необхідних знань, навичок і вмінь, методів і способів пізнання навколишнього світу.

У процесі навчання у вищій школі беруть участь два діючих суб'єкта – науково-педагогічні працівники і здобувачі вищої освіти. Отже, складовими навчання є викладання і учіння. Розглядаючи процес навчання як взаємодію на рівні суб'єктно – суб'єктних відносин, ми підкреслюємо його бінарний характер.

Процесу навчання властиві певні діалектичні суперечності. Вони джерело його розвитку.

II. ФУНКЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

Процес навчання, забезпечуючи виконання завдань, що стоять перед вищою школою, реалізує основні функції: освітню, розвиваючу, виховну.

Освітня функція полягає у наданні студентам можливості здобути наукові систематизовані знання відповідно до навчального плану за профілем підготовки, а також набути відповідних умінь і навичок з метою використання їх на практиці.

Освітня функція навчання сприяє перетворенню знань у надбання особистості студента. Вона повинна забезпечити повноту, системність, усвідомленість, дієвість знань. Окрім засвоєння системи знань, освітня функція забезпечує формування у студентів умінь та навичок використання знань на практиці.

Реалізація освітньої функції створює умови для підвищення фахового рівня студентів.

Розвиваюча функція передбачає розвиток студентів у процесі навчання. Розвиваюче навчання сприяє розвитку мислення, формуванню волі, емоційно-почуттєвої сфери, навчальних інтересів, мотивів і здібностей. Передусім слід розвивати мислення студентів на основі загальних розумових дій і операцій. Студенти вищих навчальних закладів мають навчитися структуруванню, систематизації, конкретизації, варіюванню, доведенню, робити висновки, поясненню, класифікації, аналізу, синтезу, порівнянню, абстрагуванню, узагальненню.

Під час навчального процесу науково-педагогічний працівник сприяє розвитку у студентів волі та наполегливості.

Отже, розвиваюча функція навчання зорієнтована на формування творчої особистості.

Виховна функція спрямована на формування всебічно розвиненої особистості, її індивідуальних і професійно значущих якостей. Вона виявляється у формуванні світогляду, етичних смаків, загальної культури здобувачів вищої освіти.

Формування наукового світогляду є підґрунтям для виховання моральних, трудових, естетичних і фізичних якостей особистості. У процесі навчання формуються такі моральні якості, як почуття обов'язку і відповідальності, дружби й колективізму, доброти і гуманізму, активна позиція щодо навчання і життя взагалі, а також професійні якості, необхідні майбутньому юристу.

Розглянуті функції тісно пов'язані між собою, і реалізація однієї з них обов'язково зумовлює реалізацію певних аспектів іншої. Тому науково-педагогічний працівник, готуючись до занять, повинен чітко визначити його освітню, розвиваючу і виховну мету.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ. Навчальний процес реалізує три основні : освітню, розвиваючу, виховну. Освітня функція навчання сприяє перетворенню знань у надбання особистості студента. Розвиваюча функція навчання зорієнтована на формування творчої особистості. Виховна функція спрямована на формування всебічно розвиненої особистості, її індивідуальних і професійно значущих якостей. Розглянуті функції тісно пов'язані між собою.

ІІІ. ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

Навчальний процес – це конкретна, певним чином організована модель навчання, зі своєю внутрішньою алгоритмізованою структурою. Процесуальність у навчанні – це сукупність послідовних навчальних дій та кроків, цілісне використання в навчальному процесі оптимальної кількості навчальних компонентів.

Процес навчання складається з цільового, стимулююче мотиваційного, змістовного, операційно-дійового, емоційно вольового,

контрольно-регулюючого, оціночно-результативного компонентів.

Цільовий компонент. Постановка конкретної мети вивчення навчальної дисципліни, вивчення навчального матеріалу на навчальному занятті, Цільовий компонент забезпечує усвідомлення викладачами і передачу студентам мети викладання кожного предмета, його конкретних розділів і тем.

Організація процесу навчання пов'язана з чітким ви значенням мети (освітньої, виховної, розвиваючої) та усвідомленням її студентами.

Освітня мета полягає в забезпеченні засвоєння, закріплення, застосування теорій, понять, законів тощо; формуванні навчальних та спеціальних умінь і навичок.

Виховна мета реалізується у формуванні виховних світоглядних ідей, моральних якостей студентів, естетичних поглядів.

Розвиваюча мета охоплює розвиток мислення, уваги, пам'яті, волі, емоцій, навчальних інтересів, мотивів і здібностей здобувачів вищої освіти.

Стимулюючо-мотиваційний компонент передбачає створення умов, які спонукають здобувачів вищої освіти до активної навчально-пізнавальної діяльності, формують у них позитивну мотивацію цієї діяльності. Повноцінний стимул можливий за усвідомлення реальної значущості знань. Тому роз'яснення мети, поглиблення мотивації є передумовою позитивного ставлення студентів до навчального предмета.

Змістовний оптимальний підбір предметів навчального плану, змістовність навчальних програм і підручників, а також продуманість змісту кожного навчального заняття. Зміст навчання визначається навчальним планом, навчальними програмами і навчальним матеріалом по даному предмету. Зміст навчання в цілісному вигляді можна охарактеризувати такими основними компонентами:

- системою певних науково обґрунтованих знань, що складають основу професійної підготовки здобувачів вищої освіти;
- системою умінь і навичок пізнавальної діяльності;
- досвідом творчої діяльності, який би забезпечував формування сучасного рівня культури діяльності фахівця з вищою освітою;
- досвідом емоційно-цілісного ставлення до навколишньої дійсності, майбутньої професійної діяльності, до себе.

Операційно-дійовий компонент найбільш безпосередньо відбиває процесуальну суттєвість навчання. Даний компонент передбачає вдалий підбір прийомів, методів і організаційних форм навчання, оптимальне поєднання фронтальної, групової та індивідуальної роботи щодо засвоєння здобувачами вищої освіти змісту навчального матеріалу, вироблення в них відповідних умінь та навичок.

Емоційно-вольовий компонент виявляється через напруження волі у здобувача вищої освіти у процесі пізнавальної діяльності. Воля, емоційні процеси інтенсифікують пізнавальну діяльність студентів. Важливими є

позитивні емоції, які створюють атмосферу співробітництва, поліпшують умови самостійної навчальної роботи, викликають бажання вчитись, долати труднощі, спробувати власні сили в оволодінні навчальним матеріалом.

Контрольно-регулювальний компонент передбачає контроль за засвоєнням студентами знань, набуттям умінь і навичок, внесення необхідних коректив до змісту і методики навчання з метою підвищення ефективності процесу навчання.

Контрольно-регулювальний припускає одночасне здійснення контролю за ходом вирішення поставлених завдань навчання з боку науково-педагогічного працівника і самоконтролю за правильністю виконання учбових операцій здобувачами вищої освіти, точністю одержуваних відповідей.

Зворотний зв'язок викликає необхідність корекції, регулювання навчального процесу, внесення змін в методику викладання. Регулювання процесу проводиться не тільки науково-педагогічним працівником, але і самими студентами шляхом саморегулювання своїх дій, роботи над помилками, повторення питань, які викликають труднощі.

Оціночно-результативний компонент передбачає виявлення рівня знань, умінь і навичок кожного здобувача вищої освіти, визначення причин неуспішності в кожному конкретному випадку і відповідну роботу щодо їх усунення. Даний компонент припускає оцінювання науково-педагогічними працівниками і самооцінку студентами досягнутих в процесі навчання результатів, встановлення відповідності їх поставленим навчально-виховним задачам.

Цілісне охоплення всіх основних компонентів процесу навчання, їх раціональне поєднання сприяє оптимізації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ. Структуру процесу навчання складають тісно пов'язані між собою компоненти: цільовий, стимулююче-мотиваційний, змістовний, операційно-дієвий, емоційно-вольовий, контрольно-регулюючий, оцінно-результативний. Кожний компонент має властиві тільки йому особливості, які орієнтовані на реалізацію конкретних завдань у навчальному процесі.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Розглянувши сутність процесу навчання можна зробити висновок, що навчання є цілеспрямованим педагогічним процесом організації та стимулювання активної учбово-пізнавальної діяльності студентів з оволодіння науковими знаннями, вміннями і навичками, розвитку творчих здібностей, світогляду та морально-етичних поглядів та переконань.

Навчання неможливо без одночасної діяльності науково-педагогічного працівника і здобувачів вищої освіти, без їхньої дидактичної взаємодії. Взаємодія науково-педагогічних працівників і

здобувачів вищої освіти може протікати як в безпосередній формі, так і в опосередкованій формі.

Педагогічне спілкування як форма контактної педагогічної взаємодії виявляє достатньо сильний вплив на мотивацію учіння, на формування позитивного відношення до навчання, на створення сприятливих морально-психологічних умов для активного учіння.

Процес навчання, забезпечуючи виконання завдань, що стоять перед вищою школою, реалізує основні функції: освітню, розвиваючу, виховну. Розглянуті функції тісно пов'язані між собою, і реалізація однієї з них зумовлює реалізацію певних аспектів іншої.

При виборі структури процесу навчання дбають про цілісне охоплення всіх основних його компонентів: цільового, стимулююче-мотиваційного, змістовного, операційно-дієвого, емоційно-вольового, контроль-регулюючого, оцінно-результативного. Безпосередня підготовка науково-педагогічного працівника до кожного навчального заняття потребує глибокого продумування кожного структурного компоненту процесу навчання.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні даної теми необхідно засвоїти поняття: процес навчання, викладання, учіння, суперечності процесу навчання, функції процесу навчання, компоненти процесу навчання.

Доцільно опрацьовувати рекомендовану літературу за формами, які обираються самостійно, а саме: конспект, тези, план, таблиця, схема, висновки, тощо.

Для вдалого засвоєння цієї теми, здобувачам вищої освіти рекомендується звернутись не лише до базового (обов'язкового) списку літератури, а й до інших наукових джерел, які можна знайти у бібліотеці університету. Під час розгляду теми, слід, також, використовувати наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених.

З метою засвоєння основних теоретичних положень теми, усвідомлення її актуальних проблем і пошуків їх шляхів вирішення:

1. Обґрунтуйте бінарний характер процесу навчання.
2. Визначите основні функції процесу навчання.
3. Доведіть єдність розвитку і виховання студентів у процесі навчання.
4. Розкрийте кожний структурний компонент процесу навчання.

ТЕМА №5. СТУДЕНТ ЯК СУБ'ЄКТ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Психологічна характеристика студентського віку.
2. Адаптація студентів-першокурсників до навчання у вищій школі.
3. Типологічні особливості сучасних студентів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про вищу освіту». – К., 2014.
2. Галузинський В.М., Євтух М.В. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні. / В.М.Галузинський, М.В. Євтух– К.: ННТЛ, 2010.
3. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрів і аспірантів. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.: ТОВ «Філ-студія», 2008.
4. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник 2-вид. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.: ЦУЛ, 2014.
5. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрів і аспірантів. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.: ТОВ «Філ-студія», 2008.
6. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.: Каравела, 2008.- 336 с.
7. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник – 2-ге вид., доп./ М. М. Фіцула – К.: Академвидав, 2014.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Забезпечити розуміння психологічних особливостей студентського віку, його суперечливостей та кризів; сприяти засвоєнню знань про види адаптації студентів до навчання у вищій школі, про типологічні особливості сучасних студентів. Розвивати здатність знаходити оптимальні способи розв'язання педагогічних завдань на основі аналізу психолого-педагогічної характеристики сучасних студентів.

ВСТУП

Основною метою реформування вищої освіти в Україні є забезпечення психолого-педагогічних умов для саморозвитку і самореалізації студента як суб'єкта освітнього процесу та майбутньої професійної діяльності.

Щоб допомогти студентові досягти вершин у духовно-моральному і професійному розвитку, потрібно знати його вікові й індивідуальні психологічні особливості та умови психічного розвитку.

Здатність пізнавати і розуміти студентів, адекватно оцінювати особистісні якості та психологічні стани є однією з найважливіших

складових професіоналізму викладача, рівня його педагогічної майстерності.

I. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ

Студентство як соціальна група виникло в XI – XII ст. із відкриттям в Європі перших вищих навчальних закладів. Термін «студент» (від лат.studens (studentis – такий, що старанно працює; той, що займається) означає того, хто наполегливо працює, робить справу, тобто опанував знання, вивчає (студіює) науку.

Студент – особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу і навчається на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації. Стандартний період студентського віку 17-22 роки. Цей період життя максимально сприятливий для навчання і професійної підготовки молодой людини. Розглянемо особливості фізичного, психофізіологічного й когнітивного розвитку студентів.

Студентський вік припадає на час фізичного розквіту особистості. Фізичний розвиток стосується різноманітних аспектів фізіологічних, сенсорних і рухових функцій організму. Він характеризується високою працездатністю, високим рівнем функціональної активності, найвищим рівнем таких показників як м'язова сила, швидкість реакції, моторна спритність і фізична витривалість та ін.

Серед нейрофізіологічних особливостей, які пов'язані з розвитком центральної нервової системи студента, найважливіші є такі: найбільша пластичність кори головного мозку та висока гнучкість в утворенні складних психомоторних та інших навичок, активна розумова діяльність сприяє вищим показникам пам'яті, уваги. Цей період характеризується досягненням функціональної зрілості мозку, оптимального рівня розвитку інтелектуальних функцій, інтенсивним розвитком усіх видів почуттів.

Студентський вік характеризується суттєвою перебудовою особистості, пов'язаною зі змінами життя молодой людини. В цей час відбувається формування професійних, світоглядних і громадських якостей майбутнього фахівця; розвиток моральних і естетичних почуттів; стабілізація рис характеру; перетворення мотивації та всієї системи ціннісних орієнтацій; посилення свідомих мотивів поведінки, самоствердження власного «Я» у творчій професійній діяльності.

Студентський вік, «золотий вік людини» - період набуття зрілості як особистості, надзвичайно важливий період становлення «Я-концепції» як ядра особистості. «Я-концепція» майбутнього фахівця – складна, динамічна система уявлень студента про себе як особистості й суб'єкта навчально-професійної діяльності.

Це остання стадія підготовки до дорослості, до практичної професійної діяльності. Соціальну ситуацію розвитку можна визначити як поріг дорослого життя.

Однак студентському віку притаманна кризова насиченість. Криза цього періоду життя пов'язана з потребою самостійно приймати і реалізовувати рішення, розробляти життєві перспективи, будувати власне життя. Найбільш кризовими ситуаціями студентського віку є такі: криза професійного вибору, криза залежності від батьківської сім'ї, криза інтимно-сексуальних стосунків, кризові ситуації в навчально-професійній діяльності.

Ознаками кризи можуть бути такі: сильна фрустрація (виникають сильні переживання незадоволеної потреби); загострення рольових конфліктів «студент – науково-педагогічний працівник», «студент – студент»; ціннісне - смислова невизначеність, неструктурованість особистості; інфантильність (студент поводить себе як безвідповідальна людина).

Вищий навчальний заклад має докласти усіх зусиль для усунення факторів, що провокують кризові ситуації в студентів; для створення оптимальних умов для сприятливого становища кожного студента в оточуючому середовищі.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ. Отже, знання особливостей студентського віку дозволяє зрозуміти сутність особистості кожного студента та своєчасно надати йому психолого-педагогічну допомогу у визначенні самого себе і свого життєвого шляху, у вирішенні протиріч та подоланні кризових ситуацій.

II. АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ - ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Студентський колектив вищого навчального закладу щорічно оновлюється. З перших днів навчання перехід від старшого шкільного віку до студентського супроводжується суперечностями і переорієнтацією звичних життєвих уявлень. Молоді люди, вступивши до вищого навчального закладу, стикаються з багатьма труднощами. Подоланню багатьох труднощів сприяє спеціально організована робота вищого навчального закладу з адаптації, тобто активного і творчого пристосування студентів нового набору до умов вищої школи.

Адаптація пов'язана зі зміною соціальної ситуації розвитку студента. Адаптація – це зміна настанов, рис характеру, стереотипів поведінки, ціннісних орієнтацій тощо відповідно до нових вимог діяльності, соціальних вимог і нового оточення. Це входження в нову соціальну позицію і нову систему взаємин.

О.Г.Мороз розрізняє такі форми адаптації студентів першокурсників:

1. Адаптація формальна, яка стосується інформаційної обізнаності з новими реаліями студентського життя, пристосуванням до умов нового навчального закладу, до структури вищої школи взагалі, до тих вимог, які ставляться перед студентами, усвідомлення своїх прав і обов'язків.

2. Адаптація соціально-психологічна як пристосування до нового соціального оточення, перебудова наявних соціальних навичок і звичок; різкий перехід до самостійного життя.

Деякі студенти відчують труднощі налагодження стосунків в групі, на курсі, на факультеті. Іноді виникають труднощі спілкування студента з однокурсниками, з науково-педагогічними працівниками.

3. Дидактична адаптація зумовлена новизною у процесі навчання. Вона пов'язана з готовністю студента опанувати різноманітним нових форм організації навчального процесу, методів і змісту начально-професійної діяльності у вищій школі, до значного збільшення обсягу навчального матеріалу та обсягу самостійної роботи, до складної мови наукових текстів.

Дидактичні труднощі можуть виникати негативні почуття від необхідності відвідувати заняття, критичне ставлення до науково-педагогічних працівників.

Все це може породжувати своєрідний негативний ефект, що має назву «дидактичного бар'єру» між науково-педагогічними працівниками та студентами, подолання якого стає одним із важливих завдань у процесі навчання. Саме нездатність подолати дидактичний бар'єр часто є гальмівним моментом, що ускладнює адаптацію студентів.

Одним із основних завдань у роботі з першокурсниками є надання кваліфікованої допомоги в організації й плануванні самостійної навчальної роботи, озброєння студентів першого курсу знаннями про культуру навчальної праці у вищій школі.

4. Особистісно-психологічна адаптація пов'язана з сприйняттям студентом нової соціальної позиції й опанування нової соціальної ролі «студента» і «майбутнього фахівця». Наявність в «Я-концепції» студента конструктивів, які вказують на його професійно-рольову ідентифікацію («Я – студент», «Я – майбутній фахівець») позитивно впливають на процесі його професійного становлення.

Залежно від активності студента адаптивний процес може бути двох типів:

1) активне адаптування;

2) пасивне, конформне прийняття цілей і цінностей нової соціальної групи.

Залежно від швидкості адаптації та її результатів розрізняють такі типи адаптації студента:

Перший тип - студент, який легко адаптується до нових умов, швидко виробляє стратегію своєї поведінки, легко входить у колектив; поведінки емоційна стійка, неконфліктна.

Другий тип – студент, адаптація якого цілком залежить від середовища й соціального оточення. Трапляються ускладнення і в організації своєї роботи, і в режимі праці, і в спілкуванні.

Третій тип – студент, який важко адаптується через свої індивідуальні особливості. Поведінка його деструктивна, конфліктна, емоційно нестійка, з неадекватною реакцією на вимоги та умови навчання. У період адаптації студент переживає деструктивний стан.

Успішність адаптації студента значною мірою залежить від розуміння й уваги до розв'язання цієї проблеми з боку науково-педагогічних працівників. Чуйне ставлення до студентів, психолого-педагогічна підтримка зроблять процес входження в нову навчально-професійну діяльність і новий колектив комфортнішим, успішним для кожного першокурсника.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ. Студенти-першокурсники потребують особливої уваги, турботи і допомоги. Умови життя і навчання у вищому навчальному закладі різко відрізняються від шкільних. Молоді люди, вступивши до вищого навчального закладу, стикаються з багатьма труднощами: формальними, дидактичними, соціально-психологічними, особистісно-психологічними. Подоланню багатьох труднощів сприяє спеціально організована робота вищого навчального закладу з адаптації, тобто активного і творчого пристосування студентів нового набору до умов вищої школи.

Адаптаційний період у різних студентів відбувається по-різному, залежно від їх індивідуально-психологічних особливостей, рівня готовності до навчання у вищій школі.

III. ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ

У психології широко використовується типологія особистості – класифікація людей на групи за певними істотними ознаками.

За рівнем професійної спрямованості М.І Дьяченко, Л.А.Кандибович розглядають таку типологію студентів:

Перший тип – студенти з позитивною професійною спрямованістю, яка зберігається протягом усього періоду навчання. Вона обумовлена чітким уявленням про майбутню професію. Орієнтація в професійній сфері пов'язана з привабливістю змісту фаху, його відповідністю власним здібностям, високою соціальною значущістю. Ці студенти характеризуються високим рівнем активності.

Другий тип - студенти, які остаточно ще не визначилися у своєму ставленні до професії. Здебільшого вибір фаху не має чітко вираженої професійної мотивації, інформація про професію поверхова. Головна орієнтація у професійній сфері пов'язана з соціальними можливостями, що надається професією, із широким застосуванням спеціальності та перспективою успішної професійної кар'єри. Для більшості студентів цієї групи прийнятним є компроміс між негативним (або індиферентним)

ставленням до професії та продовженням навчання у вищому навчальному закладі. Через це їхня активність характеризується непостійністю, чергуванням спадів і підйомів.

Третій тип – студенти з негативним ставленням до професії. Мотивація вибору обумовлена переважно загально визначеними в суспільстві цінностями вищої освіти. Рівень їх уявлень про професію низький. У фаховій сфері приваблює матеріальна винагорода, соціальні. Можливості, що надаються професією (можливість працювати в місті, тривала відпустка тощо). Показники активності невисокі й дуже нестійкі.

Залежно від ставлення студентів до професійного навчання, громадської роботи, за їх соціальною активністю та поза навчальними інтересами можна виокремити такі типи студентів (Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко):

Перший тип – студенти, яким притаманний комплексний підхід до мети та завдань професійного навчання. Вони мають широкі пізнавальні інтереси, орієнтацію на широку спеціалізацію, на різнобічну глибоку професійну підготовку, успішно навчаються з усіх предметів. Студенти такого типу беруть активну участь у науково-дослідницької та громадській роботі.

Другий тип – студенти, які чітко орієнтуються на вузьку спеціалізацію. Для цієї групи студентів притаманне цілеспрямоване, вибіркоче набуття лише тих знань, умінь і навичок, які необхідні (на їх думку) для майбутньої професійної діяльності. Ці студенти добре й відмінно навчаються з предметів, що пов'язані з їхньою спеціальністю, не виявляючи при цьому належного інтересу до суміжних наук і дисциплін. Система духовних запитів студента звужена рамками професійних інтересів, які перебувають поблизу них.

Третій тип - студенти ледарі та нероби, До вищої школи вони прийшли за вимогою батьків, «за компанію» з товаришем або щоб не йти працювати чи служити в армії. Сфера їх інтересів міститься за межами навчально-професійної діяльності. До навчання ставляться байдуже, постійно пропускають заняття, мають «хвости». Якщо допомагають товариші (батьки або викладачі), часто дотягують до отримання диплому.

У своєму середовищі студенти зробили таку типологію (Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко):

1. Відмінники – «зубрили» - ті, хто постійно відвідують заняття і через наполегливу працю (не завжди раціонально організовану) добиваються гарних результатів. Вони дуже дисципліновані.

2. Відмінники – «розумні» - ті, хто володіють високим інтелектом, великою шкільною базою і своїми запитаннями можуть поставити деяких викладачів у складне становище. Дехто з них вважає: «Навіщо відвідувати кожне заняття, адже ми й так розумні». Взагалі навчаються за принципом «усього потроху».

3. Студенти – «трудівники» - ті, хто постійно навчається, але з погляду на їх розумові здібності їхнім здібностям у навчанні не позаздриш.

4. «Випадкові» - це контингент різноманітний: дівчата, які бажають стати дипломованими дружинами; юнаки, що «косять від армії»; хулігани, яких батьки «всунули» до університету, або вони хоча чимось займались. Вони після закінчення ВНЗ переважно працюють не за спеціальністю і т.п.

5. Студент – «трутень» - той, хто живе за рахунок інших, використовує чужі знання, матеріал (конспекти, контрольні роботи тощо) як власний; нікому не допомагає, але сам постійно потребує допомоги; здебільшого невдячно «використовує» інших.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ. Отже, для науково-педагогічного працівника вищої школи важливо добре знати психологічні особливості навчання та виховання студентів, особливості розвитку і типологію студентів. Потрібно безумовно «приймати» кожну особистість студента в її неповторному вияві та визнавати за ним право власного вибору. До якої б класифікаційної групи не належав студент, за час навчання у вищому навчальному закладі він має навчатися поведінки, яка відповідає загальноприйнятим нормам моралі і права, а також виховувати у себе необхідні професійні якості.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Студентство об'єднує молодих людей, які свідомо та цілеспрямовано оволодівають професійними знаннями, уміннями й навичками, набувають професійних якостей, готуються до виконання важливих професійних, культурологічних, громадсько-політичних, сімейних та інших функцій через навчання у вищих навчальних закладах.

Студентський вік – «золота пора» в житті людини. Розквіт інтелектуальних і фізичних сил, зовнішньої привабливості, вік зростання сили «Я», здатності проявити й зберегти свою індивідуальність.

Головними сферами життєдіяльності студентів є професійне навчання, особистісне зростання та самоствердження, розвиток інтелектуального потенціалу, духовне збагачення, моральне, естетичне, фізичне самовдосконалення.

Студентський вік – надзвичайно важливий період становлення «Я-концепції» як ядра особистості.

Процес соціалізації особистості студента триває як адаптація, індивідуалізація та інтеграція в умовах вузівського культурно-освітнього середовища.

Вивчення психологічних особливостей студентського віку, його суперечностей, кризів, типології студентів, рівня розвитку і вихованості кожного студента та колективу академічної групи дає змогу ефективно відбудовувати навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі з урахуванням тих змін, яких зазнає студентський колектив і кожен його член зокрема, корегувати зміст і методичку цього процесу.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні даної теми необхідно засвоїти поняття: студентство, студентський вік, «Я - концепція», криза студентського віку, адаптація першокурсників, типологія студентів.

Доцільно опрацьовувати рекомендовану літературу за формами, які обираються самостійно, а саме: конспект, тези, план, таблиця, схема, висновки, тощо. Можна порівнювати зміст матеріалу з питань теми в різних джерелах.

Для вдалого засвоєння цієї теми, здобувачам вищої освіти рекомендується звернутись не лише до базового (обов'язкового) списку літератури, а й до інших наукових джерел, які можна знайти у бібліотеці університету. Під час розгляду теми, слід, також, використовувати наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених.

З метою засвоєння основних теоретичних положень теми, усвідомлення її актуальних проблем і пошуків їх шляхів вирішення:

1. Дайте коротку характеристику студентського періоду життя людини за схемою аналізу психологічного віку.
2. Чому студентський вік вчені вважають «золотим періодом життя» людини?
3. Чи має позитивне значення для формування особистості кризова насиченість студентського віку?
4. В яких проявах поведінки та рисах особистості виявляється успішність його адаптації до навчання у вищій школі?
5. Яка типологія студентів Вам більше імпонує? Чому саме?
6. Складіть психологічний портрет сучасного студента.

ТЕМА №6. ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ І ФУНКЦІЇ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Особливості педагогічної діяльності науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу.
2. Основні функції та напрями діяльності науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу.
3. Психолого-педагогічна структура діяльності науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу.
4. Вимоги до особистості науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про вищу освіту». – К., 2014.
2. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А.І. Кузьмінський – К.: Знання, 2010.
3. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / В.Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009.
4. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./ З.Н. Курлянд, Хмельюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007.
5. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник 2- вид. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.:ЦУЛ, 2014.
6. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – 2-ге вид., доп. / М. М. Фіцула – К.: Академвидав, 2014.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Сформувати систему знань про особливості, основні функції та напрями діяльності науково-педагогічного працівника; створити цілісне уявлення про психолого-педагогічну структуру діяльності науково-педагогічного працівника.

ВСТУП

Особливим видом суспільно корисної діяльності людей є праця, спрямована на підготовку до життя підростаючого покоління відповідно до економічних, політичних, моральних, естетичних цілей суспільства.

Педагогічна праця науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу є особливою формою висококваліфікованої розумової діяльності творчого характеру. Вона спрямована на навчання, виховання і розвиток здобувачів вищої освіти, формування у них професійних знань, умінь і навичок, виховання активної життєвої позиції.

Педагогічна діяльність у вищому навчальному закладі має надзвичайно важливе соціальне значення, оскільки йдеться про формування майбутнього фахівця, від рівня підготовленості якого значною мірою залежить економічний, політичний, соціальний, культурний розвиток людини.

Лекція – є теоретичною основою для розуміння особливостей та напрямків педагогічної діяльності, опанування знаннями про основні функції науково-педагогічного працівника вищої школи, усвідомлення психолого-педагогічної структури діяльності науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу.

I. ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Педагогічна діяльність у вищому навчальному закладі спрямована на підготовку висококваліфікованого фахівця, здатного знайти своє місце на ринку праці, активно включитися у політичну, суспільну, культурну та інші сфери життя суспільства.

Педагогічна діяльність передбачає безпосередні контакти зі студентами. Об'єктом педагогічного впливу у вищому навчальному закладі є здобувачі вищої освіти із певними задатками, потребами, нахилами, волю, почуттями.

Педагогічну діяльність у вищому навчальному закладі здійснюють науково-педагогічні працівники. Це особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність.

Педагогічна діяльність науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу вимагає переходу від розгалужених знань до єдиного органічного сплаву психолого-педагогічних знань, які мають комплексний і систематизований характер. У цьому сплаві вже немає розподілу на окремі наукові дисципліни. Актуалізується весь наявний арсенал знань, які забезпечують виконання конкретного завдання педагогічної діяльності.

Педагогічна діяльність науково-педагогічних працівників має динамічний характер. Здобувачі вищої освіти постійно розвиваються, змінюються. Завдання науково-педагогічного працівника полягає насамперед у вчасному виявленні цих змін і відповідному реагуванню на них.

Педагогічна діяльність передбачає безпосередні контакти зі здобувачами вищої освіти. У процесі такого спілкування науково-педагогічний працівник впливає на них не лише своїми знаннями, а й емоційно-вольовими якостями, світоглядом тощо.

Ще однією особливістю педагогічної діяльності є те, що науково-педагогічний працівник працює не лише з окремими здобувачами вищої освіти, а й з колективами академічних груп, курсів, які теж є об'єктами і

суб'єктами навчання й виховання. Це вимагає від науково-педагогічного працівника володіння методикою використання виховного впливу на колектив.

Головне завдання науково-педагогічного працівника - навчати, виховувати, розвивати здобувачів вищої освіти. Тому основними функціями науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу є навчальна, виховна, розвивальна.

Сутність навчальної функції - в організації процесу засвоєння знань здобувачами вищої освіти. Науково-педагогічний працівник вищого навчального закладу як носій знань передає їх здобувачам вищої освіти, формує вміння самоорганізації навчальної діяльності.

Сутність розвивальної функції - у створенні сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу здобувача вищої освіти, його саморозкриття, самореалізації через творчість.

Виховна функція полягає в тому, щоб загальнолюдські, національні цінності вкоренилися у свідомості і поведінці здобувачів вищої освіти.

Цими функціями визначаються головні складові викладацької діяльності: науково-предметна, психолого-педагогічна, культурно-просвітницька.

Для успішного виконання своїх функцій науково-педагогічний працівник має бути організатором, оратором, аналітиком, психологом, компетентним фахівцем у своїй галузі знань. Від нього вимагаються великі розумові, фізичні, емоційно-вольові затрати.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ. Педагогічна діяльність науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу становить високоорганізовану, багатоаспектну систему основними функціями якої є : навчальна, розвиваюча, виховна. Науково-педагогічний працівник вищого навчального закладу реалізує означені функції в різноманітних напрямках діяльності.

II. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Науково-педагогічний працівник вищого навчального закладу свою педагогічну діяльність здійснює у кількох напрямках: навчальна, методична, дослідницька, виховна.

Визнавчальною функцією праці науково-педагогічного працівника є навчальна діяльність, яка спрямована на організацію процесу навчання відповідно до нормативних документів. Вона поєднує теоретичну складову, пов'язану з розкриттям сутності науки, нових закономірностей, і практичну, яка спрямована на розв'язання педагогічних завдань.

Види навчальних занять, що входять до навчального навантаження науково-педагогічного працівника відповідно до його посади,

встановлюються вищим навчальним закладом в індивідуальному плані працівника.

З навчальною роботою тісно пов'язана методична діяльність щодо підготовки навчального процесу, його забезпечення та удосконалення. До неї відносять: підготовку до навчальних занять; розроблення, підготовку до видавння конспектів лекцій, збірників вправ, методичних матеріалів з курсових і дипломних робіт, методичних розробок; поточну роботу щодо підвищення педагогічної кваліфікації (читання методичної і навчальної, науково-методичної літератури); складання, екзаменаційних білетів, тематики курсових робіт, завдань для самостійної позааудиторної роботи тощо.

Важливе місце в діяльності науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу належить організаційно-методичній роботі: організація педагогічної практики, підготовка матеріалів на засідання кафедри, робота з підготовки науково-методичних матеріалів та ін.

У процесі методичної роботи підвищується рівень майстерності самого науково-педагогічного працівника: він засвоює зміст нових навчальних програм, технологій і реалізовує їх; постійно ознайомлюється з досягненнями психолого-педагогічних наук і методик викладання навчальних дисциплін; вивчає і впроваджує передовий педагогічний досвід; удосконалює власні навички самоосвіти тощо.

Науково-педагогічні працівники підвищують кваліфікацію та проходять стажування у відповідних наукових і освітньо-наукових установах як в Україні, так і за її межами.

Педагогічна діяльність науково-педагогічного працівника має поєднуватися з науково - дослідницькою, яка підвищує науковий рівень знань, розвиває творчий потенціал, збагачує внутрішній світ.

Виховну діяльність науково-педагогічний працівник здійснює передусім у процесі навчання, використовуючи потенційні можливості навчальних дисциплін, а також під час спілкування у позанавчальний час. Викладач реалізує виховну функцію через кураторську роботу, керівника клубу, проведення екскурсій вечорів тощо.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ. Основними напрямками педагогічної діяльності є: навчальна, методична, організаційно-методична, науково-дослідницька, виховна. Для ефективної роботи за певними напрямками сучасному науково-педагогічному працівнику важливо усвідомлювати основні компоненти психолого-педагогічної структури своєї діяльності.

III. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА СТРУКТУРА ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Психолого-педагогічна структура діяльності – система дій педагога, спрямованих на досягнення поставлених цілей через розв'язання педагогічних завдань.

У цій схемі виокремлюють такі функціональні компоненти (Н.Кузьміна): гносеологічний, конструктивний, організаційний, комунікативний.

Гносеологічний компонент (пізнавальний) охоплює вивчення кожного здобувача вищої освіти і колективу; вивчення сфери застосування методів навчання й виховання; вивчення методичних вказівок та інструкцій; аналізування власного досвіду і досвіду інших науково-педагогічних працівників, самоосвіту і самовиховання. Гносеологічний компонент передбачає одержання нових знань про закони і механізми функціонування педагогічної системи.

Конструктивний компонент передбачає добір і композицію навчальної інформації, яку слід довести до здобувачів вищої освіти; планування діяльності студентів щодо цієї інформації; проектування власної діяльності і поведінки для взаємодії зі студентами.

Молодим викладачам слід передусім навчитися конструювати навчальний матеріал, виділяти в ньому головне і правильно розподіляти за часом, щоб цей матеріал легко сприймався аудиторією.

Організаційний компонент охоплює: структурування інформації в процесі її повідомлення здобувачам вищої освіти, організацію різних видів діяльності студентів таким чином, щоб результати відповідали цілям системи; організацію власної діяльності і поведінки в процесі безпосередньої взаємодії зі студентами.

Комунікативний компонент передбачає налагодження педагогічно доцільних стосунків зі студентами, колегами, керівництвом.

У відповідності з психологічною структурою діяльності науково-педагогічний працівник вищого навчального закладу повинен оволодіти наступними вміннями:

- гностичними вміннями: отримувати нові знання з різних джерел, з досліджень власної діяльності, аналізувати педагогічні ситуації, здійснювати пошукову, евристичну діяльність;

- проєктивними вміннями: здійснювати перспективне планування; передбачати можливі результати від рішення системи педагогічних завдань, проєктувати зміст навчальної дисципліни, проєктувати власну педагогічну діяльність, проєктувати навчальний процес, різноманітні підходи до технологій навчання, використовувати інноваційні системи навчання;

- конструктивними вміннями: відбирати та структурувати інформацію до щойно розроблених навчальних дисциплін, відбирати

форми організації, методи і засоби навчання, здійснювати контроль за навчальною діяльністю здобувачів вищої освіти;

- організаторськими вміннями: організовувати групову та індивідуальну роботу здобувачів вищої освіти з урахуванням всіх факторів, управляти психічним станом студентів на навчальних заняттях, діагностувати пізнавальні можливості і результати пізнання, здійснювати корекцію навчальної діяльності на основі реалізації принципу індивідуалізації;

- комунікативними вміннями: будувати взаємодію, взаємовідносини між викладачами і здобувачами вищої освіти для ефективної організації виховного процесу і досягнення позитивних результатів, встановлювати доброзичливі відносини, мотивувати учасників педагогічного процесу до майбутньої діяльності та ін. Психолого-педагогічна структура діяльності науково-педагогічного працівника є динамічною і з оволодінням майстерністю змінюється.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ. Для ефективного виконання педагогічних функцій сучасному науково-педагогічному працівнику вищого навчального закладу важливо усвідомлювати основні компоненти психолого-педагогічної структури своєї діяльності, а також педагогічні дії і професійно важливі вміння та психологічні якості, необхідні для її реалізації.

IV. ВИМОГИ ДО ОСОБИСТОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Особливості педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі передбачають певні вимоги до особистості науково-педагогічного працівника:

- постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію;

- забезпечувати високий науково-теоретичний і методичний рівень викладання дисциплін;

- додержуватися норм педагогічної етики, моралі, поважати гідність осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, прививати їм любов до України, виховувати їх в дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України;

- додержуватися законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу;

- досконале володіти своїм предметом, добре орієнтуватися в суміжних дисциплінах;

- майстерне володіти методикою викладання, управління навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів вищої освіти;

- бути живим взірцем чеснот.

Науково-педагогічний працівник повинен володіти педагогічною культурою, яка дозволяє йому орієнтуватися у багатомірному просторі міждисциплінарних проблем, уявляти взаємозв'язок закономірностей пізнання та педагогічної діяльності, адекватно сприймати зміни у професійній діяльності.

Пріоритетної уваги нині потребують ключеві компетентності науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу.

Міжнародна комісія Ради Європи розглядає поняття компетентності як загальні або ключеві вміння, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, ключеві уявлення, опори або опорні знання.

Науково-педагогічний працівник вищого навчального закладу має задовольняти такі вимоги:

- висока професійна компетентність – глибокі знання й широка ерудиція у науково-предметній галузі, нестандартне мислення, креативність, володіння інноваційною тактикою і стратегією, методами вирішення творчих завдань;

- педагогічна компетентність – ґрунтовні знання педагогіки і психології, зокрема андрагогіки, медико-біологічних аспектів інтелектуальної діяльності, володіння сучасними методами, засобами й технологіями навчання;

- соціально-економічна компетентність – знання глобальних процесів розвитку цивілізації та функціонування сучасного суспільства, також основ соціології, економіки, менеджменту, права;

- комунікативна компетентність – культура мови, володіння іноземними мовами, сучасними інформаційними технологіями, ефективними методами і прийомами міжособистісного спілкування.

За своїм статусом саме науково-педагогічний працівник вищої школи визначає характер педагогічної взаємодії, а тому повинен володіти низкою таких морально-комунікативних якостей як гуманістична спрямованість, високий рівень загальної і психологічної культури, чесність і ясність у взаєминах із людьми, інтерес до розвитку потенційних можливостей здобувачів вищої освіти і потреба в педагогічній взаємодії з ними, безумовне прийняття їх як особистостей.

Розкриттю та реалізації внутрішніх можливостей науково-педагогічного працівника в напрямку його успішної педагогічної діяльності сприяє позитивна «Я-концепція». Якщо педагогічна діяльність здійснюється в гармонії з ціннісними орієнтаціями, смыслом і цілями діяльності, то вона буде для науково-педагогічного працівника не тільки престижною, але й дійсно суспільно значущою, мати життєвий смысл.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ. Сукупність особистих якостей викладача формує його авторитет, тобто загально визначену здобувачами вищої освіти значущість його достоїнств і основу на цьому силу його виховного впливу.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Педагогічна праця науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу є особливою формою висококваліфікованої розумової діяльності творчого характеру. Вона спрямована на навчання, виховання і розвиток здобувачів вищої освіти, формування у них професійних знань, умінь, навичок, виховання активної життєвої позиції. Тому основними функціями науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу є навчальна, виховна, розвиваюча.

Основними напрямками педагогічної діяльності є: навчальна, методична, організаційно-методична, науково-дослідницька, виховна. Для ефективної роботи за певними напрямками сучасному науково-педагогічному працівнику важливо усвідомлювати основні компоненти психолого-педагогічної структури своєї діяльності.

Педагогічна діяльність у вищому навчальному закладі має надзвичайно важливе значення, оскільки йдеться про формування майбутнього фахівця, від рівня підготовленості якого значною мірою залежить економічний, політичний, культурний розвиток суспільства.

Науково-педагогічний працівник має бути творчою особистістю, оскільки підготувати майбутнього творчого фахівця може лише творча особистість.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні даної теми необхідно засвоїти поняття: педагогічна діяльність, функції науково-педагогічного працівника, напрями педагогічної діяльності, психолого-педагогічна структура діяльності науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу.

Доцільно опрацьовувати рекомендовану літературу за формами, які обираються самостійно, а саме: конспект, тези, план, таблиця, схема, висновки, тощо. Можна порівнювати зміст матеріалу з питань теми в різних джерелах.

Для вдалого засвоєння цієї теми, здобувачам вищої освіти рекомендується звернутись не лише до базового (обов'язкового) списку літератури, а й до інших наукових джерел, які можна знайти у бібліотеці університету. Під час розгляду теми, слід, також, використовувати наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених.

З метою засвоєння основних теоретичних положень теми, усвідомлення її актуальних проблем і пошуків їх шляхів вирішення:

1. Зробить порівняльний аналіз різних напрямів педагогічної діяльності науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу.

2. Визначите функції науково-педагогічного працівника.

3. Охарактеризуйте психолого-педагогічну структуру діяльності науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу.

3. Визначите рівні готовності до педагогічної діяльності.

**ТЕМА №7. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Функції, типологія, дидактична структура лекції.
2. Дидактичні основи семінарських занять.
3. Дидактичні основи практичних занять.
4. Дидактичні основи консультацій, індивідуальних занять.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про вищу освіту». – К., 2014.
2. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А.І. Кузьмінський – К.: Знання, 2010.
3. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / В.Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009.
4. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./ З.Н. Курлянд, Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007.
5. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник 2- вид. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.:ЦУЛ, 2014.
6. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрів і аспірантів. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.: ТОВ «Філ-студія», 2008.
7. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи:Практикум: Навч. посіб. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.:Каравелла, 2008.
8. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – 2-ге вид., доп. / М. М. Фіцула – К.: Академвидав, 2014.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Забезпечити розуміння здобувачами вищої освіти специфічних особливостей форм навчання, форм організації навчального процесу; створити цілісне уявлення про різноманітні види навчальних занять; сформувати систему знань про дидактичні основи лекційних, семінарських, практичних, індивідуальних занять, консультації; розвивати професійне мислення, педагогічний професіоналізм

ВСТУП

Організація процесу навчання пов'язана з чітким визначенням поняття «форма» як дидактичного явища. Це поняття характеризує зовнішню сторону дидактичного процесу і тісно пов'язані з кількістю об'єктів навчання, часом і місцем проведення та порядком його організації.

У педагогічній літературі є різні визначення поняття «форма»: «форми навчання», «форми організації процесу навчання», «форми організації навчальної діяльності студентів». Різноманітні педагогічні форми у вищій школі відрізняються від шкільних, характеризується своєю структурою, принципами упорядкованості її елементів.

Під поняттям «форма організації навчального процесу» розуміють спеціальну конструкцію навчального процесу, яка базується на певних дидактичних та психологічних засадах.

Характер цієї конструкції обумовлений змістом навчання, методами, прийомами, засобами діяльності суб'єктів і об'єктів навчання.

Навчальний процес у вищих навчальних закладах здійснюється у таких формах: навчальні заняття; самостійна робота; практична підготовка; контрольні заходи. Основними видами навчальних занять у вищих навчальних закладах є: лекція, семінарське, практичне, лабораторне, індивідуальне заняття, консультація.

Охарактеризуємо дидактичні основи основних форм організації навчального процесу.

I. ФУНКЦІЇ, ТИПОЛОГІЯ, ДИДАКТИЧНА СТРУКТУРА ЛЕКЦІЇ

Лекція (від лат. *lectio* – читання) у сучасній дидактиці розглядається як одна з основних і провідних форм організації навчального процесу у вищій школі.

Лекція являє собою найбільш емне й оперативне подання науково-професійної інформації, її головна мета – формування орієнтовної основи для подальшого засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу.

Вона покликана формувати у здобувачів вищої освіти основи знань з певної наукової галузі, а також визначати напрямок, основний зміст і характер усіх інших видів навчальних занять та самостійної роботи з відповідної навчальної дисципліни. Лекція також покликана формувати і розвивати методологічне, науково-професійне мислення здобувачів вищої освіти, їхню загальну культуру.

Як правило, лекція є складовою курсу лекцій, який охоплює основний теоретичний матеріал кількох тем навчальної дисципліни.

Обсяг лекційного курсу визначається навчальним планом (робочим навчальним планом), а його тематика - програмою навчальної дисципліни. Науково-педагогічний працівник зобов'язаний дотримуватися програми

навчальної дисципліни щодо тем лекційних занять, але не обмежуватися у трактуванні навчального матеріалу, у формах і засобах доведення його до студентів

У процесі лекції науково-педагогічний працівник послідовно і системно викладає і пояснює навчальний матеріал. Високий рівень проведення лекцій у вищому навчальному закладі є фактором активізації самостійної творчо-пошукової діяльності здобувача вищої освіти, формування його світоглядних позицій і прагнення до високого професіоналізму.

Лекція як одна із форм організації навчання виконую такі функції:

- інформаційна: лекція є джерелом адаптованої для студентів наукової інформації;

- орієнтувальна: лекція орієнтує в науковій літературі показом генезису теорій ідей;

- пояснююча: насамперед це стосується основних наукових понять, які необхідно засвоїти студентам, через формування цих понять у свідомості студентів;

- переконлива: виконується передусім через доказові твердження лектора; слушність положень, що висовуються на лекції, забезпечуються реальними фактами та логікою викладу матеріалу;

- стимулююча: матеріал, викладений у лекції, збуджує інтерес студентів до подальшого вивчення теми;

- розвиваюча: лектор, ознайомлюючи здобувачів вищої освіти із навчальним матеріалом, дає оцінку науковим явищам, спонукає аудиторію до роздумів, що сприяє розвитку творчого і логічного мислення;

- виховна: насамперед це стосується виховання якостей особистості, розвитку професійного і пізнавального інтересу.

Незамінна лекція і в функції систематизації та структурування усього масиву знань з певної дисципліни.

Всі функції лекції взаємопов'язані між собою.

Провідними принципами лекції вважаються: принципи науковості, доступності, проблемності, системності, наступності, мотивації навчання, активності, професійної спрямованості, поєднання теорії і практики, наочності. Ці принципи набувають розвитку при визначенні основних структурних компонентів лекції:

1. Вступна частина. Ознайомлення з темою і планом лекції, формування мети та завдань лекції, стисла характеристика проблеми, ознайомлення з переліком рекомендованої літератури, мотивація навчання, актуалізація опорних знань.

2. Основна частина. Розкриття теми лекції в логічній послідовності (докази, факти, аналіз понять, висвітлення подій) відповідно до заявленого плану й авторського бачення проблеми.

3. Заклучна частина. Висновки й узагальнення, що підбивають підсумки лекції, дають можливість осмислити лекцію в цілому, виділити

основну ідею (для цього, наприклад, використовують опорні конспекти або сигнали у вигляді схем, малюнків, таблиць тощо); відповіді на запитання студентів, установка та завдання для самостійної пошукової роботи, методичні поради.

Типологія лекцій здійснюється за науковим рівнем, загальною метою, дидактичними завданнями, за способом викладання матеріалу.

Типологія лекцій за науковим рівнем: академічні, популярні.

Типологія лекцій за дидактичними завданням: вступні, установчі, поточні, заключно-узагальнюючі, підсумкові, оглядові, інструктивні.

Типологія лекцій за способом викладання матеріалу: бінарні, лекції – конференції, лекції – діалоги, проблемні.

Основними вимогами, які ставляться до лекції, є:

- спрямованість на досягнення мети навчання, виховання, розвитку;
- високий теоретичний рівень інформації, посилення на законодавчі та нормативні акти, на нові досягнення науки;
- розкриття наукових засад і принципів курсу;
- органічний зв'язок теорії з практикою, зосередження уваги здобувачів вищої освіти на питаннях, які вирішуються або будуть вирішуватися у світлі сучасних вимог;
- рекомендації до поглибленого самостійного вивчення тих чи інших тем, необхідних для практичної роботи;
- зв'язок з текстом підручника або навчальним посібником з курсу.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ. Серед різноманітних форм організації процесу навчання у вищому навчальному закладі важливе місце належить лекції. Її головна дидактична мета – це формування орієнтовної основи для подальшого засвоєння студентами навчального матеріалу. Вона тісно пов'язана з усіма іншими формами організації процесу навчання – семінарськими, практичними, лабораторними заняттями. У цьому розумінні кажуть про лекційно-семінарську систему навчання.

II. ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар (від лат. – *seminarium* розсадник знань) - це форма організації навчального процесу, при якій науково-педагогічний працівник організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких здобувачі вищої освіти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань.

Семінарське заняття дозволяє ефективно формувати вміння здобувачів вищої освіти самостійно працювати. При цьому здобувачам вищої освіти надається можливість активно оперувати знаннями, набутими на лекції, а також у процесі самостійної роботи з рекомендованою літературою. На семінарському занятті допустимі дискусії, обговорення, аргументація тощо, що дозволяє студентам більш осмислено і міцно засвоювати зміст теми. Семінар — це живий творчий процес.

Семінарське заняття є засобом розвитку у здобувачів вищої освіти культури наукового мислення. Семінар призначений для поглибленого вивчення дисципліни, оволодіння методологією наукового пізнання. Головна мета семінарських занять – дати можливість здобувачам вищої освіти сформувати вміння та навички використовувати теоретичні знання, враховуючи особливості галузі науки, яка вивчається; контролювати рівень засвоєння знань з боку науково-педагогічного працівника.

Відповідно до поставленої мети визначають завдання семінарських занять:

- систематизувати, закріпити, розширити та поглибити знання здобувачів вищої освіти, отриманих раніше на лекціях;
- поєднувати лекційну форму організації процесу навчання з самостійною роботою здобувачів вищої освіти над підручниками, посібниками, першоджерелами, їх теоретичну підготовку з практичною;
- сформувати і розвивати у здобувачів вищої освіти навички самостійної роботи;
- навчати здобувачів вищої освіти творчо працювати над підручниками і посібниками, реферувати їх;
- навчити здобувачів вищої освіти готувати доповіді, виступи, повідомлення з окремих питань, виступати з ними на заняттях;
- сформувати у здобувачів вищої освіти вміння і навички розумової праці;
- пробуджувати у здобувачів вищої освіти інтерес до науково-дослідної роботи в галузі певної науки, залучати їх до досліджень, які проводить кафедра, до наукової роботи студентських гуртків і товариств;
- систематично контролювати роботу здобувачів вищої освіти і перевіряти їхні знання, уміння і навички з окремих тем і розділів програми.

Семінарське заняття доцільно будувати за такою схемою:

1. Вступна частина. Оголошення теми, розкриття її актуальності, ознайомлення з планом семінарського заняття.

2. Основна частина. Обговорення питань плану семінарського заняття у формах активної бесіди, розв'язання проблемної ситуації або чіткої усної відповіді з основних питань матеріалу.

Під час проведення семінарського заняття викладач стежить за тим, щоб створена атмосфера доброзичливості та взаємного довір'я, вільного обміну думками, співробітництва та співдружності. Активізація навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти на семінарі залежить від вільного вибору опонентів, створення проблемних ситуацій, розгортання дискусій.

3. Заключна частина. Підведення підсумків, аналіз виступів окремих здобувачів вищої освіти і роботи всієї групи, оцінювання їхніх знань, зауваження, побажання науково-педагогічного працівника студентам щодо підвищення рівня підготовки до наступного семінару.

Залежно від мети, завдань і змісту навчальної дисципліни, якими керується науково-педагогічний працівник у своїй роботі, сучасна дидактика виділяє такі типи семінарських занять:

- семінари, що мають на меті поглиблене вивчення певного систематичного курсу і тематично пов'язані з ним;
- семінари, що передбачають ґрунтовне опрацювання окремих найбільш важливих і типових методологічних тем курсу чи однієї теми;
- семінари дослідницького характеру, що не залежать своєю тактикою від лекцій і передбачають поглиблену розробку окремих проблем конкретної галузі науки.

У системі семінарських занять треба уникати одноманітності їх проведення. Тому за формою проведення сучасна дидактика такі типи семінарських занять:

- випереджувальні проводяться перед вивченням невеликої за обсягом та нескладної за змістом теми;
- вступні семінари: спираються на набутий здобувачів вищої освіти досвід і їхні знання;
- навчальні семінари проводиться в процесі вивчення теми та ставить за мету поглибити знання, сформувати уміння та навички в студентів застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності; усунути ті прогалини у навчальних досягненнях студентів, які існують у засвоєнні теми;
- оглядові семінари: передбачають самостійний огляд здобувачів вищої освіти усієї теми;
- підсумкові (узагальнюючі) семінари проводяться після вивчення складної за змістом та великої за обсягом теми чи розділу навчальної програми.
- пошукові семінари передбачають дослідницьку діяльність студентів у групах, а потім колективний пошук за найбільш цікавими і важливими проблемами;
- семінари – консультації: проходять за зразком «запитання – відповідь» і наперед запланованої дискусії;
- семінари – екскурсії: проводяться за раніше визначеним планом на об'єкті, особливості якого вивчаються;
- комплексні семінари, це продуктивна форма організації навчання, що дозволяє узагальнити знання здобувачів вищої освіти із різних тематичних циклів;

Саме на семінарських заняттях найкраще реалізується принцип спільної діяльності у процесі групової навчальної роботи, який передбачає колективні зусилля для розв'язання того чи іншого складного питання. Окрім того, семінарські заняття дають змогу ближче познайомитися зі здобувачами вищої освіти, донести до них необхідну інформацію, а відтак перевірити, як вони засвоїли її, як користуються нею в навчальній, науковій роботі.

В процесі проведення семінарських заняття реалізується диференційований підхід у навчанні з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів вищої освіти.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ. В умовах сучасної вищої школи поряд із лекцією важливою формою організації процесу навчання є семінарське заняття.

Семінарські заняття – вид навчальних занять, який передбачає самостійне вивчення здобувачами вищої освіти за завданням науково-педагогічного працівника окремих питань і тем лекційного курсу з наочним оформленням матеріалу у вигляді реферату, доповіді, повідомлення тощо.

Семінарські заняття тісно пов'язані з лекційними та іншими видами навчальних занять і зорієнтовані на формування у здобувачів вищої освіти умінь і навичок самостійно здобувати знання.

ІІІ. ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття (від. лат.practicos - діяльний) – це вид навчальних занять, на якому науково-педагогічний працівник організує детальний розгляд здобувачами вищої освіти окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно до сформульованих завдань.

Практичне заняття ставить за мету на основі засвоєних системних знань включати здобувачів вищої освіти у різні види самостійної діяльності - практичної, інтелектуальної, предметної.

Практична діяльність здобувачів вищої освіти забезпечує використання ними знань, умінь та навичок у різних ситуаціях. Предметна діяльність — це маніпуляція матеріальними об'єктами (робота з мікрокалькулятором, обладнанням, вимірювальними приладами, реактивами та ін.). Інтелектуальна діяльність здобувачів вищої освіти у процесі виконання практичної роботи — це бачення та виправлення своїх помилок, перенесення знань з одного предмета на інший, діагностування і моделювання навчально-пізнавальної діяльності.

Основна дидактична мета практичного заняття полягає у розширенні, поглибленні, систематизації та деталізації наукових знань, одержаних здобувачами вищої освіти на лекціях, семінарських заняттях й в процесі самостійної роботи і спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, вироблення умінь і навичок професійної діяльності, прийняття самостійних рішень, розвиток наукового мислення.

Найважливішим завданням практичного заняття є формування практичної підготовленості майбутніх фахівців, що містять такі компоненти:

- умінь й навички інтелектуальної діяльності;
- умінь й навички фахової діяльності;

- уміння й навички соціального спілкування, роботи з групою.

Основними функціями практичних занять є:

- формування інтелектуальних умінь та навичок планування, аналізу і узагальнень, опанування діючою технікою, вироблення навичок управління і користування нею;

- формування умінь аналізувати й застосовувати одержані знання для виконання практичних завдань;

- накопичення первинного досвіду професійної діяльності;

- оволодіння науковим апаратом роботи з джерелами тощо.

Дидактична структура практичного заняття:

1. Вступна частина. Науково-педагогічний працівник нагадує мету і завдання заняття, визначає форми роботи на занятті, час на проведення окремих видів роботи, тобто надає заняттю конструктивно прагматичного характеру, зацікавлює аудиторію.

Іноді практичні заняття починаються з короткого узагальнення найголовніших науково-теоретичних положень, які повинні слугувати висхідним моментом в роботі здобувачів вищої освіти.

Після узагальнення науково-практичний працівник повинен дати відповіді на окремі теоретичні запитання, які виникли в студентів у процесі підготовки до заняття.

2. Основна практична частина - це виконання практичної роботи. Науково-педагогічний працівник має чітко визначити завдання, ознайомити здобувачів вищої освіти з прийомами виконання практичної роботи, методами самостійної діяльності, допомогти їм усвідомити алгоритм дій, провести зі студентами інструктаж щодо дотримання техніки безпеки. І далі необхідно організувати самостійну роботу кожного студента.

Науково-педагогічному працівнику потрібно контролювати хід виконання практичних завдань, вчасно приходити на допомогу здобувачам вищої освіти, не обмежуючи їхньої активності та самостійності. При цьому інструктаж науково-педагогічного працівника повинен бути конкретним та зрозумілим, можливі неодноразові повторення, нагадування.

3. Заключна частина. Підведення підсумків практичного заняття, оцінювання якості виконання практичної роботи.

Зміст практичного заняття зумовлюється специфікою навчальних дисциплін. На практичних заняттях здійснюється переклад теорії на мову практичних завдань та ситуацій, тому вони повинні усувати суперечності між абстрактним характером предмета навчальної діяльності і реальним предметом фахової діяльності.

Практичні заняття незалежно від їх конкретних особливостей значною мірою забезпечують відпрацювання умінь і навичок прийняття практичних рішень у реальних умовах професійної діяльності. Саме практичні заняття мають на меті навчити здобувачів вищої освіти розв'язувати специфічні завдання за профілем спеціальності.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ. Професійна підготовка здобувачів вищої освіти значною мірою реалізується на практичних заняттях. Практичне заняття – вид навчального заняття, за якої науково-педагогічний працівник організує детальний розгляд здобувачів вищої освіти окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички практичного застосування їх через індивідуальне виконання студентами відповідно сформульованих завдань.

ІV. ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ КОНСУЛЬТАЦІЙ, ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ

Консультація (від. лат. *consultatio* — звертання за порадою) - це специфічна форма організації навчального процесу, яка проводиться перед контрольними заходами, її мета — усунути прогалини в знаннях, уміннях та навичках здобувачів вищої освіти, попередити можливі помилки, виділити головне, істотне у змісті матеріалу, що вивчався раніше, та акцентувати на ньому увагу здобувачів вищої освіти.

Консультація також проводиться перед конференцією, диспутом, семінарськими заняттями, навчальною екскурсією. Вона призначена на надання цільової педагогічної допомоги у самостійній роботі здобувачів вищої освіти із кожної навчальної дисципліни, надання допомоги в засвоєнні окремих тем чи розділів певного курсу, а також у поглибленому вивченні дисципліни.

Найчастіше консультації пов'язуються з підготовкою до іспитів.

Консультація передбачає надання здобувачам вищої освіти потрібної допомоги у засвоєння теоретичних і виробленні практичних умінь і навичок, відповіді науково-педагогічного працівника на конкретні запитання або пояснення окремих теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування. За спрямованістю вона має скеруватися на допомогу здобувачам вищої освіти в оволодінні методологією теми чи розділу, а також методами самостійної навчальної роботи.

Зміст, методи і форми проведення консультації зумовлюються її метою, завданнями, особливостями навчальної дисципліни.

Організація спільної діяльності науково-педагогічного працівника та здобувачів вищої освіти на консультації допустима в таких варіантах:

- науково-педагогічний працівник заздалегідь визначає коло питань, які слід розглянути на консультації, ставить їх перед здобувачами вищої освіти, допомагає знайти оптимальні відповіді на них;

- здобувачі вищої освіти задають запитання з теми, а науково-педагогічний працівник разом з іншими здобувачами вищої освіти дають на них оптимальні відповіді;

- частину запитань, причому основних, ставить науково-педагогічний працівник, підводить здобувачів вищої освіти до необхідності постановки та з'ясування низки інших запитань, дає відповіді на них.

Консультуючи, науково-педагогічний працівник може не давати готових відповідей, а спрямовувати пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти так, щоб вони самостійно зрозуміли питання, розв'язали складне завдання, збагнули суть виучуваного матеріалу.

Консультації проводять науково-педагогічні працівники, які викладають відповідну навчальну дисципліну. Кількість годин на консультації визначається навчальними планами і індивідуальними планами викладача.

Форми проведення консультацій різноманітні: колективні, групові, індивідуальні.

Найбільш поширеною схемою побудови консультації є бінарна пара: запитання – відповідь. Іноді консультації протикають у вигляді бесіди викладача зі студентами з порушених ними питань.

Кожен науково-педагогічний працівник повинен планувати і проводити консультації, враховуючи при цьому особливості матеріалу навчальної дисципліни й особистісну специфіку кожного члена студентської групи.

У процесі спостереження та аналізу заняття-консультації доцільно акцентувати увагу на таких параметрах:

- педагогічна доцільність визначення теми, мети та завдань консультації, шляхів їх реалізації;
- виявлення і зосередження уваги здобувачів вищої освіти на головному, істотному у вивченому матеріалі;
- раціональність вибору та реалізації змісту навчального матеріалу, форм, методів та засобів навчання, спрямованих на усунення прогалин у знаннях здобувачів вищої освіти;
- врахування специфіки форм організації навчання (контрольна робота, семінар, конференція, іспит);
- оптимальність технології проведення консультації: повідомлення теми, цілей та завдань заняття, технологія його проведення, організація діяльності науково-педагогічного працівника та студентів;
- результативність консультації (досягнення поставлених мети та завдань, реалізація запланованого змісту та обсягу навчального матеріалу, самостійність і усвідомленість здобувачами вищої освіти поставлених питань, виконання навчальних завдань; рівень навчальних досягнень здобувачів вищої освіти, ступінь їх підготовки до навчальної діяльності на наступних заняттях).

Індивідуальне навчальне заняття проводиться з окремими здобувачами вищої освіти з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття потенційних творчих здібностей. Цей вид заняття організовується за окремим графіком з урахуванням індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти.

Види, обсяг, методи проведення індивідуальних занять, форми й методи поточного і підсумкового контролю (крім державної атестації) визначаються індивідуальним навчальним планом здобувача вищої освіти.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ. Консультація – це поширена форма організації навчального процесу у вищих навчальних закладах. Основною метою консультації є:

- надання здобувачам вищої освіти конкретної допомоги в самостійній роботі над навчальним матеріалом;
- додаткове роз'яснення здобувачам вищої освіти питань, що виносяться на заняття, модульний контроль, залік, іспит;
- допомога здобувача вищої освіти у правильному розумінню тих чи інших положень, які треба засвоїти в процесі вивчення теми.

Індивідуальне навчальне заняття. Організуються за окремим графіком з метою підвищення рівня підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей здобувачів вищої освіти.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Важливою умовою підвищення ефективності підготовки фахівців є правильно побудовані форми організації навчального процесу.

Уявляючи собою зовнішній вид або вигляд циклів і періодів навчання, форма відбиває систему їх стійких зв'язків і як дидактична категорія означає зовнішню сторону організації навчального процесу, яка зв'язана з кількістю об'єктів навчання, часом і місцем навчання, а також із порядком їх здійснення.

Навчальний процес у вищих навчальних закладах здійснюється у таких формах: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи.

Основними видами навчальних занять у вищих навчальних закладах є: лекція, семінарське, практичне, лабораторне, індивідуальне заняття, консультація. Вищим навчальним закладом може бути встановлено інші види навчальних занять.

Лекція являє собою найбільш ємне й оперативне подання науково-професійної інформації, її головна мета – формування орієнтовної основи для подальшого засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу.

Семінарське заняття - це форма організації навчального процесу, при якій науково-педагогічний працівник організовує дискусію навколо попередньо визначених тем, до яких здобувачі вищої освіти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань.

Практичне заняття – це вид навчальних занять, на якому науково-педагогічний працівник організує детальний розгляд здобувачами вищої освіти окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує

вміння і навички їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно до сформульованих завдань.

Консультація - це специфічна форма організації навчального процесу, яка проводиться перед контрольними заходами, її мета — усунути прогалини в знаннях, уміннях та навичках здобувачів вищої освіти, попередити можливі помилки, виділити головне, істотне у змісті матеріалу, що вивчався раніше, та акцентувати на ньому увагу здобувачів вищої освіти.

Індивідуальне навчальне заняття проводиться з окремими здобувачами вищої освіти з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття потенційних творчих здібностей. Цей вид заняття організовується за окремим графіком з урахуванням індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти.

Кожна із форм організації процесу навчання характеризується своєю дидактичною структурою, базується на власній дидактичній основі та психологічних засадах.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні даної теми необхідно засвоїти поняття: форми навчання, форми організації процесу навчання, навчальні заняття, лекція, семінар, практичне заняття, консультація, індивідуальне заняття.

Доцільно опрацьовувати рекомендовану літературу за формами, які обираються самостійно, а саме: конспект, тези, план, таблиця, схема, висновки, тощо. Можна порівнювати зміст матеріалу з питань теми в різних джерелах.

Для вдалого засвоєння цієї теми, здобувачам вищої освіти рекомендується звернутись не лише до базового (обов'язкового) списку літератури, а й до інших наукових джерел, які можна знайти у бібліотеці університету. Під час розгляду теми, слід, також, використовувати наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених.

З метою засвоєння основних теоретичних положень теми, усвідомлення її актуальних проблем і пошуків їх шляхів вирішення:

1. Зробіть порівняльний аналіз різних типів лекцій, розкривши їх ефективність у професійній підготовці студентів.

2. Розкрийте сутність семінарського заняття у професійній підготовці студентів.

3. Опишіть відмінність семінарського заняття від практичного заняття.

4. Розкрийте сутність наукової організації навчання студентів під час проведення практичного заняття.

5. Покажіть потенційні можливості консультації під час різних форм навчання.

6. Охарактеризуйте педагогічні умови ефективної організації індивідуального навчального заняття.

7. Визначите відмінності між лекційно-семінарської та класно-урочної системами навчання.

ТЕМА №8. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Технологія навчання як педагогічна категорія.
2. Технологія проблемного навчання.
3. Технологія модульного навчання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про вищу освіту». – К., 2014.
2. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А.І. Кузьмінський – К.: Знання, 2010.
3. Мороз І.В. Педагогічні умови запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу: Монографія / І.В. Мороз - К.: ТОВ «Освіта України», К., 2005.
4. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / В.Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009.
5. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./ З.Н. Курлянд, Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007.
6. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник 2- вид. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.:ЦУЛ, 2014.
7. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – 2-ге вид., доп. / М. М. Фіцула – К.: Академвидав, 2014.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Сформувати у здобувачів вищої освіти систему знань про завдання та характерні ознаки процесу навчання, його суперечності; створити цілісне уявлення про функції, основні компоненти процесу навчання; сприяти розвитку творчого мислення, формуванню педагогічних здібностей.

ВСТУП

Серед найважливіших якостей професійної компетентності називають у першу чергу вміння проектувати навчальний процес, сполучати різні підходи до технології навчання, здійснювати педагогічну рефлексію.

Педагогічна інноватика полягає у постійному пошуку і впровадженні нових максимально ефективних технологій навчання, результатом яких

має бути забезпечення адекватності навчального процесу і його результатів вимогам суспільства.

Прагнення постійно оптимізувати навчальний процес зумовило появу нових і вдосконалення використовуваних технологій навчання різної цільової спрямованості. Подальший їх розвиток пов'язаний з орієнтацією на реалізацію сучасних концепцій освіти.

I. ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

Етимологія слова «технологія» означає «знання обробки матеріалу» (techne - мистецтво, ремесло, наука + logos – поняття, вчення). Технологія включає також і мистецтво володіння процесом, завдяки чому персоналізується. Технологічний процес завжди передбачає певну послідовність операцій з використанням необхідних засобів (матеріалів, інструментів) і умов. У процесуальному розумінні технологія відповідає на питання: «Як зробити (з чого і якими засобами)?»

У середині 60-х років ХХ століття визначилося два напрямки тлумачення поняття «технологія навчання»:

- технологія навчання як використання технічних засобів і засобів програмованого навчання;

- технологія навчання як засіб підвищення організації навчального процесу, як засіб подолання відставання педагогічних ідей від стрімкого науково-технічного розвитку.

З кінця 70-х – початку 80-х років розуміння технології навчання як системної й послідовної реалізації на практиці завчасно спроектованого навчального процесу все більш міцно стверджується у педагогічній науці та практиці. Відбувається осмислення педагогічного процесу з різними деталізаціями поняття «технологія навчання».

Технологія навчання - це системний, концептуальний, об'єктивний, інваріантний опис діяльності науково-педагогічного працівника й студентів, спрямований на досягнення освітньої мети.

Технологія навчання – системна категорія, структурними складовими якої є: цілі навчання, засоби педагогічної взаємодії науково-педагогічного працівника та здобувачів вищої освіти, організація навчального процесу, результат діяльності.

Незважаючи на певні різночитання у розумінні і вживанні поняття «технологія навчання», можливо виділити її загальні характеристики:

- основою технології навчання є процес навчання;
- технологія навчання передбачає системний підхід до побудови процесу навчання;

- в технології навчання повинен бути опис структури навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, а також засобів управління або самоуправління цією діяльністю.

На сьогодні немає чітко зафіксованої класифікації технологій навчання, однак виділено дві градації – традиційні й сучасні технології.

Традиційні технології базуються на інформаційній моделі освіти.

Класична традиційна інформаційна модель освіти, що склалася в XVII столітті – XVIII, дала відносно струнку, ієрархічну систему знань про світ. Вона вирішувала переважно задачу формування базових знань, умінь і навичок, що дозволяють індивіду перейти до самостійного засвоєння знань, цінностей і умінь більш високого рангу у порівнянні з засвоєним.

Традиційні технології спираються на репродуктивний стиль навчання. Особливостями традиційної технології є: орієнтація на середнього студента, методи навчання ґрунтуються на повідомленні готових знань, навчання здійснюється за зразком, переважає вербальний виклад навчального матеріалу. Процес навчання як діяльність характеризується низьким рівнем самостійності та мотивації навчальної праці.

Позитивні сторони: упорядкована, логічно правильна подача навчального матеріалу, організаційна чіткість, оптимальні витрати ресурсів при масовому навчанні.

Сучасні технології навчання базуються на розвиваючій моделі освіти, яка заснована на теоретичних положеннях, розроблених у працях Ю.К.Бабанського, В.В.Гальперіна, П.Я.Давидова, М.О. Данилова, І.Я.Лернера, О.М.Матюшкіна, М.І.Махмутова, М.Н.Скаткіна, Н.Ф.Тализіної, Г.І. Щукіної.

Головною функцією науково-педагогічного працівника стає створення умов для того, щоб освітній процес став творчістю особистості здобувача вищої освіти, який самостійно займається своєю освітою, активізацією навчального процесу.

Більшість науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів розуміють під сучасними технологіями навчання такі, що орієнтовані на розвиток творчих здібностей здобувачів вищої освіти, удосконалення методики організації самостійної роботи, інтелектуалізацію навчального процесу, інтенсивне використання комп'ютерної техніки.

Основні якості сучасних технологій навчання:

- концептуальність (кожної технології повинна бути притаманна опора на визначену наукову концепцію, що включає філософське, психологічне, дидактичне і соціально-педагогічне обґрунтування досягнень поставлених цілей);

- системність (технологія навчання повинна мати всі ознаки системи: логікою процесу, взаємозв'язком усіх його частин, цілісність);

- керованість (припускає можливість планування, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобами і методами з метою корекції).

- спрямованість на розвиток особистості здобувача вищої освіти.

До сучасних технологій навчання належать технологія проблемного навчання, технологія модульного навчання. Орієнтир у виборі технологій навчання один: позитивний кінцевий результат роботи.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ. Технологізація передбачає цілісне використання у навчальному процесі оптимальної кількості навчальних компонентів, певним чином упорядкованих і адаптованих до суб'єктів учіння, які доводять навчання до відповідного рівня майстерності та досконалості.

Технологія навчання - це системний, концептуальний, об'єктивний, інваріантний опис діяльності науково-педагогічного працівника й студентів, спрямований на досягнення освітньої мети.

Визначальними у технологізації навчального процесу є суб'єкти навчання, зміст навчання, форми організації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти, методи та засоби навчання. Комбінації навчальних компонентів у їх структурній взаємодії утворюватимуть різні технології.

II. ТЕХНОЛОГІЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ

Процес виховання творчої особистості розглядається як пріоритетний напрямок в Болонських перетвореннях вищої освіти. Стратегічні завдання реформування вищої освіти, які спрямовані на удосконалення і підвищення рівня її якості, розробляються з позицій розвитку творчих здібностей здобувачів вищої освіти, а творча особистість розглядається як конкурентоспроможна особистість.

Виникає проблема побудови динамічної моделі педагогічного управління та самоуправління здобувачами вищої освіти в учбово-творчій діяльності, в якій методи та засоби прямого та оперативного управління науково-педагогічного працівника поступово трансформувались в посереднє та перспективне управління.

Така модель може бути створена на основі технології проблемного навчання. Теорія проблемного навчання базується на ідеї відомого психолога С.Л. Рубінштейна про спосіб розвитку свідомості людини через рішення пізнавальних проблем, що містять у собі протиріччя.

Основна функція проблемного навчання – засвоєння досвіду творчої діяльності. На відмінну від традиційної технології, якої властиве подання готових знань науково-педагогічним працівником з розрахунком на запам'ятовування їх здобувачами вищої освіти, технологія проблемного навчання активізує мислення, спрямовує особистість на творчий пошук істини в процесі навчальної діяльності.

У структурі навчання домінують діалогові конструкції та пізнавальні задачі, що обумовлюють систематичне створення науково-педагогічним працівником проблемних ситуацій, організацію діяльності здобувачів вищої освіти щодо вирішення проблем, а також оптимальне сполучення їх

самостійної пошукової діяльності із засвоєнням ними готових висновків науки.

Новизна матеріалу і протиріччя є умовою виникнення проблемної ситуації. Саме вони викликають у здобувача вищої освіти певну емоційну реакцію, подив, інтелектуальне утруднення, потребу довідатися (що далі, чому так, як діяти, що треба знайти, чому раніше я не так думав, не розумів) та інші інтелектуально-емоційні переживання. Якщо здобувач вищої освіти буде шукати відповіді на запитання, що виникають, а тим більше – знаходити відповіді й обґрунтовувати правильність кожної, – це буде реальним процесом розвитку його мислення. Це і є проблемне навчання, обумовлене побудовою навчального матеріалу.

Основними умовами його проблемного вивчення можна вважати наявність у навчальному матеріалі:

- елементів новизни (нові поняття, нові ознаки, властивості, сторони відомого поняття, новий спосіб дії, новий зв'язок);
- певного рівня проблемності знання (невідомий елемент знання у відомому, відомий спосіб дії з невідомим знанням, невідомий спосіб дії з відомим знанням);
- протиріччя між відомим і новим знанням у вигляді суперечливих фактів, пізнавальної задачі, запитань-відповідей, різноманітної наочності.

Схема побудови технології проблемного навчання виглядає так:

- постановка науково-педагогічним працівником учбово-проблемної задачі, що створює у здобувачів вищої освіти проблемну ситуацію;
- усвідомлення, прийняття і вирішення проблеми, у процесі чого здобувачі вищої освіти опановують узагальненими способами придбання нових знань;
- застосування даних способів для вирішення конкретних систем задач.

М.І.Махмутов розрізняє різні типи та способи створення проблемних ситуацій у навчальному процесі:

- усвідомлення здобувачами вищої освіти недостатності попередніх знань для пояснення нового факту;
- зіткнення здобувачів вищої освіти з необхідністю використання раніше засвоєні знання у нових практичних умовах;
- суперечність між теоретично - можливим шляхом вирішення завдання та практичною нездійсненністю обраного способу;
- суперечність між практично досягнутим результатом виконання навчального завдання і відсутністю у здобувачів вищої освіти знань для його теоретичного обґрунтування (пояснення).

На основі узагальнення передового досвіду застосування різних типів проблемних ситуацій можна вказати такі способи їхнього створення:

- спонукання здобувачів вищої освіти до пояснення явищ, фактів, зовнішньої невідповідності між ними чи протиріч;

- постановка проблемних завдань на пояснення явищ, сутності досліджуваного, поняття як пошуку способів його практичного застосування;

- спонукання здобувачів вищої освіти до аналізу фактів і явищ дійсності, що породжують протиріччя між життєвими уявленнями і науковими поняттями про ці факти;

- спонукання здобувачів вищої освіти до порівняння, зіставлення і протиставлення фактів, явищ, висновків, правил, дій;

- ознайомлення здобувачів вищої освіти з фактами, що мають, нібито, непояснювальний характер і які призвели в історії науки до постановки наукової проблеми;

- організація міжпредметних зв'язків з метою використання висновків (правил, принципів) однієї науки для пояснення висновків (чи фактів) іншої науки (дисципліни) і т.п.

Отже, виникнення проблемної ситуації та її аналіз ведуть до усвідомлення суті утруднення і постановки проблеми. Навчальна проблема розуміється як словесне вираження змісту проблемної ситуації, що виникла у свідомості студента через протиріччя між невідомим способом пояснення нового факту (поняття, правила) і його колишнім знанням. Вихід з проблемної ситуації завжди пов'язаний з усвідомленням проблеми (визначенням того, що саме невідомо), її мовним формулюванням і вирішенням. Тут чітко видна послідовність: спочатку проблемна ситуація, а потім – проблема.

У практиці навчання (на лекціях, семінарах) часто зустрічається й інша послідовність: постановка самої проблеми "збігається" з виникненням проблемної ситуації (визначається в розповіді викладача, під час читання тексту, слухання лекції). Інакше кажучи, формулювання проблеми у вигляді питання, що містить суперечливість фактів, суджень, теоретичних положень, звичайно й викликає проблемну ситуацію.

Навчальна проблема має багато спільного з науковою проблемою (як формою руху думки), але її зміст відрізняється від змісту наукової проблеми тим, що в ній містяться знання, невідомі тільки здобувачам вищої освіти, але відомі людству (науці, вченим, викладачу).

Систематичне застосування проблем та проблемних питань дозволяє науково-педагогічному працівнику забезпечити більшу інтенсивність, самостійність пізнавальної, творчої діяльності здобувача вищої освіти.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ. На відмінну від традиційної технології, якої властиве подання готових знань науково-педагогічним працівником з розрахунком на запам'ятовування їх студентами, технологія проблемного навчання активізує мислення, спрямовує особистість на творчий пошук істини в процесі навчальної діяльності. В центрі проблемного навчання лежить проблемна ситуація, що є рушієм мислення, джерелом творчого пошуку. Проблемна ситуація – це психологічний стан, що виникає в результаті мисленої взаємодії здобувача

вищої освіти з навчальним матеріалом, який викликає пізнавальну потребу розкрити суть процесу або явища, що вивчається. Проблемна ситуація допомагає здобувачу вищої освіти усвідомити суперечність між необхідністю виконувати завдання і неможливістю зробити це з тими знаннями, котрі він має. Усвідомлення цієї суперечності пробуджує потребу пошуку нових знань.

ІІІ. ТЕХНОЛОГІЯ МОДУЛЬНОГО НАВЧАННЯ

До сучасних технологій навчання належить технологія модульного навчання. Модульне навчання створює передумови забезпечення цілеспрямованості, системності й індивідуалізації навчання, підвищення самостійності навчальної діяльності здобувачів вищої освіти, їх активізації.

Модульне навчання створено в 60-е роки у США, воно швидко розповсюдилося в англomовних країнах і Західній Європі.

Семантичний зміст терміна модульне навчання пов'язаний зі словом «модуль» (лат. «modulus»), одне із значень якого – «функціональний вузол». Модуль являє собою пакет, що охоплює одну концептуальну одиницю навчального матеріалу. Іншими словами, модуль – це логічно завершена частина навчального курсу, що являє собою великий розділ, має систему інформаційно-дидактичного забезпечення і завершується контрольною акцією.

Модуль – це не просто її частина (тема чи розділ), а інформаційний вузол, який у свою чергу, є одиницею, що уніфікує підхід до структурування цілого на частини, тобто на окремі модулі.

Отже, суттєвими ознаками дидактичного модуля є: системність, цілісність, спорідненість, логічна завершеність сукупності елементів знань, адаптованість до суб'єктів навчання та визначений час для засвоєння.

З врахуванням суттєвих ознак, можна зробити висновок: модуль – це логічно завершена, системно впорядкована частина теоретичних знань і практичних вмінь з навчальної дисципліни, адаптованих до індивідуальних особливостей суб'єктів навчання і визначеним оптимальним часом на організацію його засвоєння.

Модульна технологія навчання - це одна з сучасних педагогічних технологій, яка передбачає модульну (блочну) побудову навчального матеріалу та його засвоєння шляхом послідовного й ґрунтовного опрацювання навчальних модулів, мотивацію навчання на основі визначення цілей, значну самостійну навчально-пізнавальну діяльність здобувача вищої освіти, різноманітні форми діагностики рівня його знань і вмінь.

Сутність модульного навчання полягає в тому, що здобувач вищої освіти більш самостійно або повністю самостійно може працювати із запропонованою йому індивідуальною навчальною програмою, що містить: цільову програму дій, банк інформації, методичне керівництво по досягненню поставлених дидактичних цілей.

Принципові відмінності модульного навчання від традиційного полягають у наступному:

- зміст навчання подається у закінчених, самостійних комплексах – модулях, що є одночасно банком інформації та методичним керівництвом з його засвоєння;

- взаємодія науково-педагогічного працівника і здобувача вищої освіти у навчальному процесі здійснюється за допомогою модулів, що забезпечують свідоме самостійне досягнення здобувачами вищої освіти певного рівня підготовки;

- сама сутність модульного навчання потребує обов'язкового дотримання паритетних суб'єкт – суб'єктних взаємовідносин між науково-педагогічним працівником та здобувачем вищої освіти.

При цьому функції науково-педагогічного працівника можуть варіювати від інформаційно-контролюючої до консультативно-контролюючої.

Основний дидактичний засіб модульного навчання – модульна програма, що складається з окремих модулів. Підготовка модульної програми і відповідних модулів є трудомісткою роботою, що потребує значної предметної і педагогічної компетентності.

Розробка технології модульного навчання ґрунтується на чіткому визначенні структури кожного модулю. У кожному модулі можливо відокремити наступні блоки:

- блок цілей та мотивації навчання, блок актуалізації знань («вхід»);
- теоретичний блок (банк інформації);
- блок застосування системи знань;
- блок самоконтролю;
- блок повторення змісту навчального елемента або модуля в цілому;
- блок підсумкового контролю («вихід»).

Така технологія побудови модульних програм дає викладачам чіткі орієнтири в створенні модулів з певної дисципліни та їх застосуванні в навчальному процесі.

Технологія модульного навчання є невід'ємним атрибутом кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП).

Кредитно-модульна система організації навчального процесу - це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій і залікових одиниць (залікових кредитів), охоплює зміст, форми та засоби навчального процесу, форми контролю якості знань і вмінь та навчальної діяльності здобувача вищої освіти у процесі як аудиторної, так і самостійної роботи.

Кредитно-модульна система підготовки фахівців передбачає :

- оптимізацію навчального процесу;
- посилення самостійної роботи здобувачів вищої освіти;
- уможливлення встановлення чіткої індивідуальної траєкторії здобуття вищої освіти, де враховуються всі навчальні досягнення під час навчання в

різних університетах, що є дієвим засобом підтримки студентської мобільності.

В руслі вимог технології модульного навчання здійснюється запровадження рейтингової системи оцінювання навчальної діяльності здобувачів вищої освіти. Рейтинг служить основою для побудови різноманітних шкал оцінок рівня оволодіння здобувачами вищої освіти змістом навчального матеріалу модуля, цілісного курсу, сформованості умінь і навичок.

Рейтингова система ґрунтується на позитивному принципі, що передусім передбачає врахування рівня досягнень здобувача вищої освіти, а не ступеня його невдач. Панує повна відкритість оцінювання навчальної праці. Накопичення рейтингу здійснюється у процесі поточного, проміжного та підсумкового контролю. Зменшується навантаження під час екзаменів та заліків.

Технологія модульного навчання вимагає від здобувачів вищої освіти інтенсивної, систематичної, активної, самостійної пізнавальної діяльності. Вона дозволяє раціоналізувати труд здобувачів вищої освіти, підвищити рівень їх підготовки.

Модульне навчання сприяє оптимальному поєднанню інтелектуального, емоційного та вольового компонентів пізнавального інтересу. Емоційний компонент зв'язаний насамперед з позитивним відношенням до навчання. Інтелектуальний компонент підсилює це відношення, розкриваючи зміст і значення кожного модуля. Вольовий компонент відіграє велику роль у внутрішній мобілізації здобувачів вищої освіти на подолання труднощів при засвоєнні навчальних дисциплін.

Модульному навчанню властиві ідеї гуманізму, успіху в навчанні та діяльності, індивідуально-особистісного підходу до кожного здобувача вищої освіти. Модульне навчання розуміється як у вітчизняній, так і в зарубіжній педагогіці неоднозначно. Однак можливо відокремити його загальні признаки:

- використання в якості модуля якої-небудь автономної одиниці;
- індивідуалізація процесу навчання;
- гнучка і оперативна зміна навчального матеріалу у відповідності з розвитком науки і виробництва;
- високий рівень цільової спрямованості на професійну підготовку,
- інтеграція основних компонентів процесу навчання.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ.

Модульна технологія навчання - це одна з сучасних педагогічних технологій, яка передбачає модульну (блочну) побудову навчального матеріалу та його засвоєння шляхом послідовного й ґрунтовного опрацювання навчальних модулів, мотивацію навчання на основі визначення цілей, значну самостійну навчально-пізнавальну діяльність здобувача вищої освіти, різноманітні форми діагностики рівня його знань і вмінь.

Модуль – це повний, логічно завершений блок інформації. У ньому усе заздалегідь запрограмоване: не тільки послідовність вивчення навчального матеріалу, але і рівень його засвоєння, і контроль якості засвоєння.

Технологія модульного навчання є невід’ємним атрибутом кредитно-модульної системи організації навчального процесу. В контексті Болонського процесу Європейська кредитно-трансферна система забезпечує прозорість системи підготовки фахівців з вищою освітою і сприяє накопиченню та трансферу (перезарахуванню) кредитів. Кредитно-модульна система організації навчального процесу дає можливість здобувачам вищої освіти перейти на технологію модульного навчання без особливих психологічних перешкоджань.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Технологія навчання - це системний, концептуальний, об’єктивний, інваріантний опис діяльності науково-педагогічного працівника й студентів, спрямований на досягнення освітньої мети.

Технологія навчання – системна категорія, структурними складовими якої є: цілі навчання, засоби педагогічної взаємодії науково-педагогічного працівника та здобувачів вищої освіти, організація навчального процесу, результат діяльності. На сьогодні немає чітко зафіксованої класифікації технологій навчання, однак виділено дві градації – традиційні й сучасні технології.

До сучасних технологій навчання належать технологія проблемного навчання, технологія модульного навчання.

Технологія проблемного навчання базується на ідеї відомого психолога С.Л. Рубінштейна про спосіб розвитку свідомості людини через рішення пізнавальних проблем, що містять у собі протиріччя. Основна функція проблемного навчання – засвоєння досвіду творчої діяльності.

На відмінну від традиційної технології, якої властиве подання готових знань викладачем з розрахунком на запам’ятовування їх здобувачами вищої освіти, технологія проблемного навчання активізує мислення, спрямовує особистість на творчий пошук істини в процесі навчальної діяльності.

Технологія модульного навчання - це одна з сучасних педагогічних технологій, яка передбачає модульну (блочну) побудову навчального матеріалу та його засвоєння шляхом послідовного й ґрунтовного опрацювання навчальних модулів, мотивацію навчання на основі визначення цілей, значну самостійну навчально-пізнавальну діяльність здобувача вищої освіти, різноманітні форми діагностики рівня його знань і вмінь.

Технологія модульного навчання є невід’ємним атрибутом кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу - це модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій і залікових кредитів, охоплює зміст, форми та засоби навчального процесу, форми контролю якості знань і вмінь та навчальної діяльності здобувача вищої освіти у процесі як аудиторної, так і самостійної роботи.

Впровадження сучасних технологій навчання суттєво підвищує якість вищої освіти, забезпечує конкурентоспроможність випускників вищих навчальних закладів.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні даної теми необхідно засвоїти поняття: процес навчання, технологія навчання, технологія проблемного навчання, технологія модульного навчання, кредитно-модульна система організації навчального процесу.

Доцільно опрацьовувати рекомендовану літературу за формами, які обираються самостійно, а саме: конспект, тези, план, таблиця, схема, висновки, тощо. Можна порівнювати зміст матеріалу з питань теми в різних джерелах.

Для вдалого засвоєння цієї теми, здобувачам вищої освіти рекомендується звернутись не лише до базового (обов'язкового) списку літератури, а й до інших наукових джерел, які можна знайти у бібліотеці університету. Під час розгляду теми, слід, також, використовувати наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених.

З метою засвоєння основних теоретичних положень теми, усвідомлення її актуальних проблем і пошуків їх шляхів вирішення:

1. Визначите що спільного у поняттях «технологія навчання», «процес навчання».
2. Розкрийте роль технології проблемного навчання у формуванні активної, творчої особистості майбутнього фахівця.
3. Охарактеризуйте основні шляхи створення проблемних ситуацій.
4. Визначите, яка принципова різниця між традиційною технологією навчання і технологією модульного навчання.
5. З якою метою у вищих навчальних закладах України запроваджена технологія модульного навчання?

ТЕМА № 9. ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ І СПІВРОБІТНИЦТВО (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Значення педагогічного спілкування як форми контактної педагогічної взаємодії.
2. Засоби та стилі педагогічного спілкування.
3. Особливості педагогічного конфлікту.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про вищу освіту». – К., 2014.
2. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А.І. Кузьмінський – К.: Знання, 2010.
3. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / В.Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009.
4. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./ З.Н. Курлянд, Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007.
5. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник 2- вид. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.:ЦУЛ, 2014.
6. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрів і аспірантів. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.: ТОВ «Філ-студія», 2008.
7. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.: Каравелла, 2008.
8. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – 2-ге вид., доп. / М. М. Фіцула – К.: Академвидав, 2014.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Сформуванати систему знань про функції, структуру, засоби педагогічного спілкування; сприяти засвоєнню здобувачами вищої освіти основних характерних ознаки педагогічного конфлікту, усвідомленню особливості педагогічного співробітництва зі студентами; сформуванати навички організації на науковій психологічній основі спілкування в студентському колективі, налагоджування відносини з колегами, студентами.

ВСТУП

Спілкуванням є важливою категорією психологічної науки. Проблематика педагогічного спілкування займає значне місце в психології вищої школи. Педагогічна вищої школи взагалі може розглядатися через призму спілкування, тому що процеси виховання та навчання опосередковані спілкуванням.

Спілкування є основним поняттям соціальної психології. Соціальна психологія вивчає, як люди спілкуються і взаємодіють один з одним, що вони думають один про одного, як вони впливають один на одного і як ставляться один до одного. Вона вивчає психологічну сумісність людей, соціально-психологічні прояви у великих групах.

Науково-педагогічний працівник вищого навчального закладу повинен поєднувати високий професійний рівень з моральністю і культурою, володіти здібностями до педагогічного спілкування.

Науково-педагогічний працівник вищого навчального закладу мусить бути також комунікативним - сюди відноситься його товариськість, емоційна стійкість, чуйність, вміння слухати та розмовляти зі студентом.

В лекції розкриваються основи педагогічного спілкування як форми контактної педагогічної взаємодії, приділяється увага психологічній характеристиці педагогічної взаємодії.

I. ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ФОРМИ КОНТАКТНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Формою педагогічної взаємодії є спілкування.

Спілкування – це специфічна форма взаємодії людини з іншими людьми, як членами суспільства; у спілкуванні реалізуються соціальні відносини людей. Спілкування є потребою людини, як соціальної, розумної істоти.

Педагогічне спілкування – система соціально-психологічної взаємодії між науково-педагогічним працівником та здобувачем вищої освіти, спрямована на створення оптимальних соціально-психологічних умов для обопільної діяльності.

Педагогічне спілкування є способом реалізації змісту, методів і прийомів педагогічних впливів, спрямованих на формування особистості здобувача вищої освіти. Воно є одним із найголовніших аспектів професіоналізму і педагогічної майстерності науково-педагогічного працівника. Спілкування сприяє передачі громадянських, професійних і моральних цінностей, формує духовний світ здобувача вищої освіти та презентує модель його майбутньої професійної поведінки.

Педагогічне спілкування, як особливе соціально-психологічне явище, характеризується такими функціями: контактна, інформаційна, спонукальна, координаційна, розуміння, емоційна, надання впливу. Виходячи із названих вище функцій можна виділити три сторони спілкування: комунікативну, інтерактивну, перцептивну.

Комунікативна сторона спілкування тісно пов'язана з обміном інформацією між людьми. Щоб переконатися в успіху комунікації, необхідно мати зворотний зв'язок з метою з'ясування значущості інформації для здобувача вищої освіти, прагнення сприймати її зміст, досягнення взаєморозуміння усіма учасниками педагогічного процесу.

Якщо немає взаєморозуміння, можуть виникати перепони в процесі спілкування, так звані комунікативні бар'єри.

Труднощі та бар'єри в професійно-педагогічному спілкуванні науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти:

- здобувач вищої освіти живе теперішнім часом і має потребу реалізувати себе тепер, науково-педагогічний працівник реалізує інтерес, який пов'язаний з майбутнім здобувача вищої освіти;

- науково-педагогічний працівник використовує негативну форму заспокоєння здобувача вищої освіти, пряме рольове протиставлення, авторитарні форми звернення та прийоми спілкування;

- стереотипи - шаблонні, спрощені думки науково-педагогічного працівника щодо окремих здобувачів вищої освіти чи педагогічних ситуацій ситуацій;

- схильність науково-педагогічного працівника відкидати все, що суперечить власним поглядам, що нове, незвичайне;

- погані відносини між науково-педагогічним працівником та здобувачем вищої освіти;

- відсутність уваги й інтересу співрозмовників;

- зневага фактами, тобто звичка робити висновки за відсутністю достатнього числа фактів;

- невірний вибір стратегії і тактики спілкування.

Комунікативна компетентність викладача – це здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти зі здобувачами вищої освіти, колегами. Вона полягає у професійній здатності науково-педагогічного працівника до спілкування, стимулювання позитивних емоцій у співрозмовника й відчуття задоволеності від спілкування.

Інтерактивна сторона спілкування полягає в організації взаємодії між людьми, тобто в обміні не тільки знаннями, ідеями, але й діями. Наприклад, потрібно узгодити дії, розподілити функції чи вплинути на настрій, поведінку, переконання здобувача вищої освіти.

Інтерактивна сторона спілкування означає характеристику компонентів спілкування, що пов'язані з безпосередньою організацією спільної діяльності на навчальних заняттях та в процесі позааудиторної роботи.

Перцептивна сторона спілкування означає процес сприймання і пізнання партнера по спілкуванню і встановлення на цій основі взаєморозуміння. Способами сприймання іншої людини є ідентифікація, емпатія, рефлексія.

Процес педагогічного спілкування включає такі етапи:

- моделювання науково-педагогічним працівником майбутнього спілкування зі здобувачами вищої освіти, або;

- організація безпосереднього спілкування в момент початкової взаємодії;

- управління спілкуванням під час педагогічного процесу;

- аналіз ситуації минулого спілкування та його моделювання на майбутню діяльність.

Щоб спілкування було конструктивним на кожному етапі науково-педагогічному працівнику треба володіти психолого-педагогічною культурою спілкування, а саме:

- знати психологію студентського віку та особливості конкретної студентської аудиторії;

- об'єктивно оцінювати поведінкові реакції, комунікативну активність окремих здобувачів вищої освіти, адекватно емоційно відгукуватися на них;

- вибирати такий спосіб своєї поведінки, який найкраще б відповідав особливостям і психічному стану здобувачів вищої освіти;

- володіти прийомами стимулювання інтелектуальної ініціативи й пізнавальної активності студентів, організації діалогічної взаємодії;

- аналізувати процес спілкування, встановлювати співвідношення мети, засобів і результатів комунікативної взаємодії.

Важливою умовою ділових взаємин викладача зі студентами є сприятливі особисті стосунки членів студентської групи.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ: Педагогічне спілкування – це складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між науково-педагогічним працівником та здобувачами вищої освіти. Сутність педагогічного спілкування полягає у взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу. У спілкуванні відбувається збагачення педагогічної діяльності, розвиваються й утворюються нові зв'язки та стосунки між науково-педагогічним працівником та здобувачами вищої освіти. Науково-педагогічному працівнику треба встановлювати співвідношення мети, засобів, стилів і результатів комунікативної взаємодії.

II. ЗАСОБИ ТА СТИЛІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Комунікативний процес реалізується за допомогою певних засобів – знакових систем. Їх поділяють на вербальні (лат. – verbalis - словесний) та невербальні (безсловесні).

До вербальних засобів спілкування відноситься мова, мовлення, інтонація.

Вербальне спілкування може бути безпосереднім і опосередкованим, усним і письмовим. У безпосередньому усному вербальному спілкуванні важливу роль відіграє інтонація, за допомогою якої партнери виділяють ключові слова, підкреслюють сенс фрази. Інтонація також використовується для вираження емоцій.

Комунікативна взаємодія науково-педагогічного працівника будується переважно у словесній формі – у процесі мовного спілкування.

Мовлення викладача спрямоване на вирішення завдань, що виникають у педагогічній діяльності, при спілкуванні зі здобувачами вищої освіти.

Професійні особливості його мовленнєвої діяльності полягають в організованості її залежно від умов педагогічного спілкування, доборі мовних та мовленнєвих засобів, виходячи з потреб, завдань взаємодії науково-педагогічного працівника зі студентами, їх поведінки. На мовлення науково-педагогічного працівника впливає і зміст зворотної інформації. Головне при цьому – досягти навчальної, виховної мети.

Педагогічна ефективність мовлення викладача залежить від рівня володіння мовою, правильного вибору мовних засобів, від культури мови. Важливі його характеристики - змістовність, логічність, точність та емоційна виразність, образність, барвистість мовлення.

Вимоги до комунікативних якостей мовлення зумовлені його функціями. Головними серед них є комунікативна, психологічна, пізнавальна, організаційна.

Комунікативна функція покликана допомогти науково-педагогічному працівнику налагодити взаємодію зі здобувачами вищої освіти на засадах співробітництва і співтворчості.

Психологічна виявляється у створенні умов для забезпечення психологічної свободи, вияву індивідуальної своєрідності здобувача вищої освіти, зняття соціальних обмежень, які заважають йому в цьому.

Пізнавальна функція покликана забезпечити повноцінне сприймання навчальної інформації здобувачами вищої освіти. Адже існує пряма залежність між комунікативними особливостями мовлення науково-педагогічного працівника і пізнавальною діяльністю здобувача вищої освіти у процесі вивчення навчального матеріалу.

Організаційна функція виявляється у забезпеченні раціональної організації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти. Йдеться про мовлення науково-педагогічного працівника в організації ефективного навчального слухання здобувачів вищої освіти, забезпечення оптимального темпу пізнавальної діяльності.

Недооцінка функцій мовлення призводить до негативних наслідків у спілкуванні.

Здебільш люди контролюють своє мовлення, але на підставі аналізу їх міміки, жестів можна оцінити правильність, щирість мовної інформації.

До засобів невербальної комунікації належать: міміка, поза, погляд, жести, відстань, на якій спілкуються співрозмовники.

Міміка – має відповідати характерові мовлення, взаємин: виражати впевненість, схвалення, осуд, невдоволення, радість, байдужість, зацікавленість, захоплення, обурення в багатьох варіантах.

Велике значення в невербальному спілкуванні має мова погляду. Візуальний контакт виражає ступінь зацікавленості партнером, зосередженості на тому, що він говорить. Погляд передає не лише змістовну інформацію, а також і емоції.

У стосунках зі студентами візуальний контакт виконує функцію емоційного оживлення. Відкритий, доброзичливий погляд прямо в очі студенту важливий не лише для встановлення взаємодії, а для задоволення його емоційних потреб. Науково-педагогічний працівник повинен прагнути тримати в полі зору всіх здобувачів вищої освіти.

Міміка, поза, погляд співрозмовника можуть підсилювати, доповнювати, чи спростовувати змістовну інформацію.

У невербальній комунікації люди послуговуються жестами. Набір жестів, котрі застосовує людина у спілкуванні дуже різноманітний. Загальні з них такі: комунікативні жести, підкреслюючі жести, модальні жести.

Володіння науково-педагогічним працівником засобами невербальної комунікації сприяє досягненню його зовнішньої виразності.

Від особистісних якостей науково-педагогічного працівника і комунікативної ситуації залежить стиль спілкування.

Стиль спілкування - це усталена система способів та прийомів, які використовує науково-педагогічний працівник під час взаємодії.

Традиційно прийнято розрізняти три основні стилі педагогічного спілкування: авторитарний, демократичний, ліберальний.

Авторитарний стиль характеризується вираженою власністю науково-педагогічного працівника, директивністю його дій, єдиноначальністю у прийнятті рішення, систематичним контролем за діями здобувачів вищої освіти.

Авторитарному стилеві властивий диктат, який перетворює одного з учасників комунікативної взаємодії на пасивного виконавця, пригнічуючи його самостійність та ініціативу. Головні форми взаємодії за такого стилю спілкування – наказ, вказівка, інструкція, догана.

Демократичний стиль ґрунтується на глибокій повазі, довірі й орієнтації на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу.

Він відрізняється від авторитарного тим, що науково-педагогічний працівник постійно звертається до думки здобувачів вищої освіти, радиться з ними, залучає їх до вироблення і прийняття рішення, співпраці в управлінні студентською групою. Основними способами взаємодії є заохочення, порада, інформування, координація, що розвиває у здобувачів вищої освіти упевненість у собі, ініціативність.

За ліберального стилю у науково-педагогічного працівника немає стійкої педагогічної позиції. Вона виявляється у невтручанні, низькому рівні вимог до здобувача вищої освіти. Ліберальний науково-педагогічний працівник прагне не втручатися в життя колективу, легко підкоряючись суперечливим впливам. Форми його роботи зовні начебто демократичні, але через пасивність і незацікавленість, брак відповідальності виховний процес стає некерованим.

На практиці найкращим є не якийсь один із перерахованих стилів педагогічного спілкування, а гнучкий, або комбінований стиль

спілкування, за яким викладач гнучко змінює стиль своєї поведінки в залежності від педагогічної ситуації.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ. Комунікативний процес реалізується за допомогою певних засобів - знакових систем. За критерієм знакових систем можна виділити вербальне та невербальне спілкування. Комунікативна взаємодія науково-педагогічного працівника будується переважно у словесній формі – у процесі мовного спілкування. Вимоги до комунікативних якостей мовлення зумовлені його функціями. Головними серед них є комунікативна, психологічна, пізнавальна, організаційна.

До засобів невербальної комунікації належать: міміка, поза, погляд, жести, відстань, на якій спілкуються співрозмовники. Володіння науково-педагогічним працівником засобами невербальної комунікації сприяє досягненню навчальної, виховної мети.

Суттєво впливають на характер міжособистісних стосунків науково-педагогічного працівника і здобувачів вищої освіти стилі спілкування: авторитарний, демократичний, ліберальний.

III. ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО КОНФЛІКТУ

Слово «конфлікт» походить від латинського *conflictus* – зіткнення. Загальний синонімічний ряд поняття «конфлікт» включає суперечку, розбіжність, несумісність, боротьбу.

Конфлікт – це зіткнення інтересів осіб і груп, їхніх ідей, протилежних поглядів, потреб, оцінок, рівня прагнень, домагань тощо.

Поведінка кожного учаснику конфлікту характеризується напругою, потрібна концентрація внутрішніх сил і духовних ресурсів.

Психологічні проблеми конфліктів розкрити в працях К. Томаса, В. Гришиної, Ю. Трофімовим та ін. Конфлікт належить до складних явищ, що відрізняється розмаїтістю форм прояву і рівнів стану.

За характером відрізняють такі конфлікти: міжособистісні, між групові, між індивідом і групою, особистісні. За змістом конфлікти бувають: ідеологічні, професійні, амбіційні, етичні, побутові, психологічні, педагогічні.

Особливості педагогічних конфліктів розкрити в наукових працях І. Булаха, Л. Подоляк, М. Рибаківа, Т. Чистякові, В. Юрченко.

Кожний реальний педагогічний конфлікт має процесуальний характер. Розгляд динаміки конфлікту вимагає поділу його на стадії. Це виникнення об'єктивної конфліктної ситуації, усвідомлення її, здійснення конфліктної поведінки, розв'язання конфлікту.

За своєю природою педагогічні конфліктні ситуації мають суттєві особливості:

- суб'єкти конфліктних ситуацій нерівні за соціальним статусом («науково-педагогічний працівник – здобувач вищої освіти»);

- суб'єкти конфліктних ситуацій нерівні за життєвим досвідом і віком, у них різна ступінь відповідальності;

- суб'єкти конфліктних ситуацій нерівні за освіченістю, у них різне розуміння явищ і їх причин;

- суб'єкти конфліктних ситуацій нерівні за здібностями стосовно вирішення життєвих і професійних проблем.

Види конфліктних педагогічних ситуацій:

- конфліктні ситуації діяльності – виникають стосовно якості виконання (або невиконання) здобувачем вищої освіти навчальних завдань, якості успішності;

- конфліктні ситуації поведінки (вчинків) – виникають стосовно порушення здобувачем вищої освіти правил поведінки у вищій школі, найчастіше під час занять, а також у гуртожитку та ін;

- конфліктні ситуації стосунків – виникають у сфері емоційно-особистісних взаємин здобувачів вищої освіти і науково-педагогічних працівників, у сфері їх спілкування в процесі педагогічної діяльності.

Необхідне належне та своєчасне розв'язання конфліктних ситуацій, прогнозування їх появи, їх попередження та усунення. Проте є випадки, коли жоден засіб не регулює протиріччя, коли конфліктна ситуація загострюється – виникає конфлікт.

Ознаки педагогічного конфлікту:

- контакти зводяться до мінімуму;

- кожен відстоює свої цінності, які не збігаються в суб'єктів конфлікту;

- виникає психологічний антагонізм між викладачем і студентом;

- кожен намагається «брати верх», перемогти, не враховуючи інтереси іншого;

- об'єктивні причини конфлікту переносяться на особу, з якою конфліктують, тобто набувають суб'єктивного характеру.

Конфлікти дидактичної взаємодії мають місце тоді, коли, по-перше, оцінка науково-педагогічного працівника виступає знаряддям покарання здобувача вищої освіти; по-друге, коли за однакові помилки, наприклад, у контрольній роботі, науково-педагогічний працівник виставляє різні оцінки.

Є конфлікти, спричинені хибною тактикою педагогічної взаємодії: неоднакове ставлення науково-педагогічного працівника до здобувачів вищої освіти, порушення педагогічної етики та грубощі, приниження гідності, підкреслювання своєї доброти, категоричність у судженнях, відсутність індивідуального підходу до здобувачів вищої освіти.

Таким чином, можна зробити висновки, що педагогічний конфлікт має свої особливості.

Форми конфліктної поведінки здобувача вищої освіти: порушення навчальної дисципліни, грубощі, зухвала поведінка, незгода і критика будь-яких пропозицій науково-педагогічного працівника, ігнорування педагогічних вимог, ухилення від виконання завдань.

Для вирішення конфлікту є два основні шляхи: через зміну об'єктивної ситуації та через зміну власної суб'єктивної позиції науково-педагогічного працівника чи позиції здобувачів вищої освіти щодо ситуації конфлікту.

Вирішення конфлікту можна вважати остаточним тільки в тому випадку, якщо учасники конфліктної ситуації не просто знаходять вирішення проблеми, що стала предметом розбіжностей, але приходять до цього рішення в результаті згоди. Якщо конфлікт вирішується психологічно виправдано, він мобілізує розум, волю, зближує інтереси.

Профілактикою виникнення конфліктів є розвиток рефлексивної поведінки, емпатії, навчання вмінню співробітничати з іншими, переборення власної впертості тощо.

Реальний механізм налагодження нормальних відносин полягає у запобіганні конфліктним ситуаціям завдяки правильній психологічній тактиці у спілкуванні зі здобувачами вищої освіти.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ. Конфлікт - невід'ємна особливість всякого процесу соціального розвитку і тому є предметом вивчення соціальних, філософських, психологічних, педагогічних, юридичних, політичних наук, теорії управління, теорії катастроф та інших галузей наук. Фактично вивчення конфліктів є міждисциплінарним предметом дослідження. Конфлікт – це протиріччя, що виникає між людьми в зв'язку у вирішенням тих чи інших питань соціального і особистого життя. Щодня людина не може бути поза конфліктами, як не може бути й груп людей, об'єднаних в колектив, життя і діяльність яких проходили без конфліктів, без різноманітності думок і поглядів, позицій і поведінки.

Високий рівень психологічного навантаження, яке виникає в ході виконання науково-педагогічним працівником покладених на нього функцій призводить до значної кількості педагогічних конфліктів.

Педагогічні конфлікти мають певні ознаки, структуру, сферу, динаміку. Профілактика, розв'язання та усунення педагогічних конфліктів потребує психологічної та педагогічної підготовленості науково-педагогічного працівника.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Поняття «спілкування» є одним із центральних у системі психологічного знання. Соціальна функція спілкування полягає в тому, що воно виступає засобом передання суспільного досвіду. Його специфіка визначається тим, що в процесі спілкування суб'єктивний світ однієї людини розкривається для іншої, відбувається взаємний обмін діяльністю, інтересами, почуттями та ін.

Педагогічне спілкування є способом реалізації змісту, методів і прийомів педагогічних впливів, спрямованих на формування особистості здобувача вищої освіти. Воно є одним із найголовніших аспектів

професіоналізму і педагогічної майстерності науково-педагогічного працівника.

Педагогічне спілкування науково-педагогічного працівника має певні цілі, функції етапи. Воно сприяє передачі громадянських, професійних і моральних цінностей, формує духовний світ здобувача вищої освіти та презентує модель його майбутньої професійної поведінки.

Щоб спілкування було конструктивним на кожному етапі, науково-педагогічному працівнику треба володіти психолого-педагогічною культурою спілкування, встановлювати співвідношення мети, засобів, стилів і результатів комунікативної взаємодії, запобігати конфліктним ситуаціям завдяки правильній психологічній тактиці у спілкуванні зі здобувачами вищої освіти, розв'язувати педагогічні конфлікти.

Педагогічного спілкування корегує самооцінку та визначає перспективи особистісного зростання здобувачів вищої освіти.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні даної теми необхідно засвоїти поняття: спілкування, педагогічне спілкування, функції педагогічного спілкування, напрями педагогічного спілкування, засоби спілкування, стилі педагогічного спілкування, педагогічна взаємодія, педагогічний конфлікт, комунікативна компетентність.

Доцільно опрацювати рекомендовану літературу за формами, які обираються самостійно, а саме: конспект, тези, план, таблиця, схема, висновки, тощо. Можна порівнювати зміст матеріалу з питань теми в різних джерелах.

Для вдалого засвоєння цієї теми, здобувачам вищої освіти рекомендується звернутись не лише до базового (обов'язкового) списку літератури, а й до інших наукових джерел, які можна знайти у бібліотеці університету. Під час розгляду теми, слід, також, використовувати наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених.

З метою засвоєння основних теоретичних положень теми, усвідомлення її актуальних проблем і пошуків їх шляхів вирішення:

1. Визначите функції та структуру педагогічного спілкування.
2. Охарактеризуйте засоби педагогічного спілкування.
3. Поясніть у чому полягає сутність когнітивних аспектів спілкування.
4. Визначите шляхи конструктивного подолання бар'єрів і вирішення конфліктів у педагогічній взаємодії «науково-педагогічний працівник – здобувач вищої освіти».

ТЕМА №10. ВИХОВНА РОБОТА У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Сутність та особливості виховання.
2. Закономірності, принципи, методи, форми виховання.
3. Зміст виховання студентської молоді.
4. Реалізації виховних функцій викладача вищого навчального закладу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про вищу освіту». – К., 2014.
2. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / А.І. Кузьмінський – К.: Знання, 2010.
3. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / В.Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009.
4. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./ З.Н. Курлянд, Хмелюк, А.В. Семенова та ін.; За ред. З.Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007.
5. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник 2- вид. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.:ЦУЛ, 2014.
6. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрів і аспірантів. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.: ТОВ «Філ-студія», 2008.
7. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко – К.: Каравелла, 2008.
8. Сергєєва В.Ф. Виховна робота в сучасному вищому закладі освіти. Методичні рекомендації. / В.Ф. Сергєєва – К., 2008.
9. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – 2-ге вид., доп. / М. М. Фіцула – К.: Академвидав, 2014.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Сформувати у здобувачів вищої освіти систему знань про сутність та психологічні особливості виховання, специфічні особливості закономірностей, принципів, методів, напрямків виховання; сформувати вміння організовувати на наукових засадах процес виховання у вищих навчальних закладах, реалізовувати виховні функції науково-педагогічного працівника.

ВСТУП

Виховання – процес складний, довготривалий, неперервний. Тому помилково думати, що процес виховання людини завершується закінченням загальноосвітньої школи. Скільки людина живе, стільки вона й зазнає виховних впливів.

Молода людина, яка після закінчення загальноосвітньої школи здобуває професійну освіту у вищому навчальному закладі, обов'язково повинна бути включена в систему виховного впливу на відповідному рівні. Розпочатий у родині, дошкільній установі, у школі процес виховання логічно й органічно має бути продовжений у вищій школі.

У процесі підготовки фахівця важливо не лише озброїти його фаховими знаннями, вміннями та навичками професійної діяльності, а й сформувати у нього відповідний світогляд, моральні, правові, трудові, естетичні та інші якості особистості. Ефективність виховної роботи значною мірою залежить від правильно вибудованого процесу виховання, продуманого вибору форм і методів його реалізації.

Завдання виховання у вищому навчальному закладі реалізуються у процесі навчання і в цілеспрямованому впливі на здобувачів вищої освіти у поза навчальний час, тобто в процесі виховання.

Науково-педагогічний працівник повинен знати завдання виховання студентів; професійно володіти усіма принципами та методами виховання, методикою реалізації основних виховних функцій, приймати науково обґрунтовані рішення при вихованні студентів. Саме ці основні питання виховання розглянуті та проаналізовані в даній лекції.

I. СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ

Людина народжується як індивід, як суб'єкт суспільства, з притаманними їй природними задатками, формується як особистість у системі суспільних відносин завдяки цілеспрямованому вихованню.

Розвиток людини — це процес становлення та формування її особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване виховання та навчання.

Розвиток людини не можна зводити до засвоєння, простого накопичення нею знань, умінь та навичок з різних галузей науки і практичної діяльності. Його не слід розглядати лише з кількісного боку. Розвиток полягає передусім в якісних змінах психічної діяльності, в переходах від її нижчих щаблів до вищих, у виникненні нових рис пам'яті, сприймання, уявлення, мислення, волі, характеру тощо, у формуванні нових якостей особистості.

Розвиток особистості залежить від спадковості, середовища та виховання.

Суспільство як соціальне об'єднання людей може існувати, діяти і розвиватися лише за умов цілеспрямованої і систематично організованої роботи з виховання кожної особистості. Коли б цей процес зупинився — суспільство перестало б існувати, а людина не змогла б піднятися до рівня особистості. Видатний педагог Я.А. Коменський зауважував, що нехтування вихованням - це загибель людей, сімей, держав всього світу. Тому виховання не варто розглядати лише як вплив на людину з метою

використання її з погляду меркантильних потреб, а своєю спрямованістю воно, насамперед, є виявом турботи про всебічний розвиток людини, становлення її як вільної особистості.

Виховання - це такі суспільні відносини, у яких одні люди впливають на інших з метою спрямованого формування особистості. Спрямоване формування здійснюється шляхом включення особистості в систему міжособистісних відносин.

Виховання - процес цілеспрямованого формування і розвитку особистості. Це спеціально організована, керована і контрольована взаємодія вихователів і вихованців, спрямована на досягнення заданої мети.

Тому ми можемо розглядати виховання, по-перше, як соціально і педагогічно організований процес створення оптимальних умов для формування людини як особистості. По-друге, як вплив вихователя на вихованця з метою формування в нього бажаних соціально-психічних і фізичних якостей. Таке широке поняття виховання охоплює всі сторони, засоби, заходи впливу на розвиток особистості, на формування соціальних якостей людини. А.С.Макаренко підкреслював, що виховує все: люди, речі, явища.

Основні особливості виховного процесу: цілеспрямований, багатофакторний, неперервний, комплексний, варіативний, двосторонній.

Охарактеризуємо кожен особливості вихованого процесу.

1. Цілеспрямований. Розрізняють у залежності від ступеня точності, від терміну дії загальні та конкретні цілі виховання.

Загальні цілі відображають найбільш загальні погляди суспільства на виховання людини, ідеал виховання.

Ідеалом виховання є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна і національно свідомою людиною, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними і патріотичними почуттями, є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку і самовдосконалення.

Загальні цілі вказують шлях, по якому варто йти.

Конкретні цілі - це вже уточнені уявлення науково-педагогічного працівника про бажані зміни поведінки студента, про розвиток певних якостей особистості. Конкретні цілі обов'язково повинні бути ретельно і чітко сформульовані.

Вищий навчальний заклад – завершальний етап не тільки інтелектуального, а й і соціального інтегрування молоді людини в систему соціальних відносин. Саме тому перед ним поставлені такі практичні завдання виховання здобувачів вищої освіти:

- активізувати національно-патріотичне виховання;
- залучати здобувачів вищої освіти до збереження і примноження традицій українського народу;

- популяризувати духовні й моральні цінності, притаманні українському народу;
- активізувати діяльність студентського самоврядування, інших студентських громадських і наукових організацій, клубів за інтересами, таборів праці і відпочинку;
- практикувати культурно-дозвільні заходи, щоб посилити культурно-просвітницький виховний вплив;
- формувати психологічну готовність до праці (спрямованість на професійну діяльність, сформованість професійно-значущих якостей).

2. Багатофакторний. У виховному процесі виявляються численні суб'єктивні й об'єктивні фактори. Суб'єктивні фактори виражають внутрішні потреби особистості. Об'єктивні зв'язані з умовами, у яких особистість живе і формується.

На результати виховання здобувача вищої освіти значною мірою впливає особистість науково-педагогічного працівника, його індивідуальність, ціннісні орієнтації, риси характеру.

Складність виховного процесу полягає в тому, що його результати не так і не так швидко виявляють себе, як, наприклад, у процесі навчання. Процес виховання дуже динамічний, рухливий і мінливий.

3. Неперервний. Виховний процес відрізняється тривалістю. По суті, він триває все життя. Розпочатий у родині, дошкільній установі, у школі процес виховання логічно й органічно має бути продовжений у вищій школі. Необхідна неперервна, систематична виховна робота з розвитку особистості.

4. Комплексний. Означає єдність цілей, задач, змісту, форм і методів виховного процесу. Формування особистісних якостей відбувається не по черзі, а одночасно, у комплексі, тому і педагогічний вплив повинний мати комплексний характер.

5. Варіативний. Неоднозначність і невизначеність результатів виховного впливу. У тих самих умовах останні можуть істотно відрізнятися. Це обумовлено великими індивідуальними розходженнями здобувачів вищої освіти, їхнім соціальним досвідом, ставленням до виховання, рівнем професійної підготовленості викладачів, їхньою майстерністю.

6. Двосторонній. Виховний процес йде у двох напрямках: від науково-педагогічного працівника до здобувача вищої освіти (прямий зв'язок) і від здобувача вищої освіти до науково-педагогічного працівника (зворотний зв'язок). Керування процесом виховання будується на зворотних зв'язках, тобто на інформації, що надходить від здобувачів вищої освіти.

Виховання сприяє:

- розвитку успадкованих фізичних особливостей і природних здібностей, набуттю нових рис і якостей, що формуються впродовж життя людини;

- розвитку умінь переборення внутрішніх суперечностей відповідно до особливостей суспільного розвитку;
- інтелектуальному, творчому розвитку особистості;
- розвитку здатності до спілкування з оточуючими, розуміння інших людей, а завдяки цьому і себе;
- розвитку потреб людини;
- розвитку особистості, яка постійно вдосконалюється.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ. Отже, виховання, з погляду суспільного розвитку, є провідною сферою діяльності як окремої людини, так і людської спільноти в цілому. Завдяки вихованню людство забезпечує свою безсмертність у соціальному розвитку. Виховання є спеціально організований і свідомо здійснюваний процес. Проблема виховання майбутніх фахівців з вищою освітою набуває зараз особливої актуальності.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти виховання, у широкому розумінні, розглядається у двох аспектах: виховання творчої особистості майбутнього фахівця і виховання високоморальної, толерантної особистості з високими громадськими якостями.

ІІІ. ЗАКОНОМІРНОСТІ, ПРИНЦИПИ, МЕТОДИ, ФОРМИ ВИХОВАННЯ

Закономірності виховання – стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі зв'язки у вихованні, реалізація яких сприяє ефективному розвитку особистості.

Закономірності виховного процесу визначають його організацію, побудову. У процесі виховання особливо важливими є такі закономірності:

- органічний зв'язок виховання із суспільними потребами та умовами виховання;
- визначальним у вихованні є діяльність і спілкування;
- виховання є стимулювання активності особистості в певній діяльності;
- у процесі виховання необхідно виявляти гуманність і повагу до особистості в сполученні з високою вимогливістю;
- необхідно відкривати перед особистістю перспективи її росту, допомагати їй домагатися радості успіху;
- виявляти позитивні якості особистості і спиратися на них;
- враховувати вікові й індивідуальні особливості;
- виховання повинне здійснюватися в колективі і через колектив;
- домагатися єдності й узгодженості зусиль усіх інститутів виховання.

Принципи виховання – керівні положення, які відображають загальні закономірності процесу виховання і визначають вимоги до змісту, організації і методів виховання.

Система принципів виховання:

1. Народність. Передбачає єдність національного і загальнолюдського.

2. Природовідповідність. Враховує багатогранну і цілісну природу людини: анатомо-фізіологічні, психологічні, вікові, генетичні, національні, регіональні особливості.

3. Культуровідповідність. Передбачає органічний зв'язок із культурним надбанням всього людства, історією свого народу, його мовою, культурними традиціями, народним мистецтвом.

4. Гуманізація. Означає створення умов для формування кращих якостей і здібностей людини, джерел її життєвих сил.

5. Системність і послідовність. Йдеться про систему педагогічних впливів, яка забезпечує формування в кожній людині ідеалів, світогляду, переконань, інтересів, морально-вольових рис.

6. Активність та творча ініціативність. Стимулювання розвитку творчих починань людини в процесі навчальної, трудової, художньої діяльності.

7. Демократизація. Мислиться як усунення авторитарного стилю виховання, забезпечує співробітництво науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти, врахування думки колективу і кожної особистості.

У вихованні закономірності та принципи виявляються в усьому різноманітті взаємозв'язків і взаємоперетворень, вони органічно пов'язані між собою. Їх необхідно враховувати під час створення будь-якої виховної ситуації.

Методи виховання – це методи педагогічного впливу на людину, це шляхи і способи діяльності науково-педагогічного працівника і здобувачів вищої освіти з метою досягнення виховних цілей.

Класифікація методів виховання: методи формування свідомості особистості; методи організації діяльності, спілкування, формування позитивного досвіду суспільної поведінки; методи стимулювання діяльності і поведінки. Охарактеризуємо кожну групу методів.

1. Методи формування свідомості особистості: бесіда, переконання, приклад, пояснення.

2. Методи організації діяльності, спілкування, формування позитивного досвіду суспільної поведінки: педагогічна вимога, громадська думка, привчання, тренування, створення виховних ситуацій, прогнозування, залучення у визначену діяльність, доручення, метод вправ.

3. Методи стимулювання діяльності і поведінки: гра, змагання, заохочення, покарання, осуд, примус, нагорода, подяка, порушення почуття особистісного достоїнства, довіра, заміна інтересу, похвала, метод перспективних ліній.

У процесі виховання не може бути стандартних ситуацій і стандартних підходів до використання методів виховання.

Основним критерієм оцінювання виховного методу є відповідність його виховним цілям і завданням.

У процесі виховання не буває однакових ситуацій і стандартних підходів до використання тих чи інших методів. Багато тут залежить від знань, таланту, досвіду і творчості науково-педагогічного працівника.

Вибір конкретних методів має узгоджуватися із завданням і змістом виховання здобувачів вищої освіти, конкретними умовами, в яких здійснюється виховний вплив, відповідати індивідуальним та віковим особливостям здобувачів вищої освіти, враховувати особливості студентського колективу.

Форми виховання - спеціальна конструкція виховного процесу, яка базується на певних дидактичних та психологічних засадах.

Форми виховання у вищому навчальному закладі можуть бути масові, групові та індивідуальні.

Масові форми виховної роботи: святкування державних та релігійних свят, проведення читацьких конференцій, тематичних вечорів, тижнів з різних навчальних предметів, зустрічей з видатними людьми, конкурів, олімпіад, фестивалів, виставок тощо.

Групові форми: «круглі столи», гуртки за інтересами, обговорення радіо – і телепередач, новинок преси, пошукова діяльність, екскурсії, походи та ін.

Індивідуальна виховна робота зумовлена індивідуальними особливостями здобувачів вищої освіти. Вона здійснюється у двох напрямках:

- корекція відхилень у свідомості та поведінки окремих здобувачів вищої освіти шляхом створення спеціальних педагогічних ситуацій;
- спонукання здобувачів вищої освіти до раціонального використання вільного часу з метою розвитку своєї особистості, вдосконалення необхідних фахівцю якостей.

Система виховних заходів повинна бути спрямована на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Організуючи виховний процес у вищих навчальних закладах, науково-педагогічні працівники мають вдумливо, творчо і конструктивно підходити до реалізації принципів, методів, форм виховної діяльності.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ. Отже, продуктивне виховання відбувається за умови його організації на наукових засадах. Будучи органічно пов'язаними між собою, закономірності, принципи, методи, форми виховання охоплюють усі аспекти цього процесу і спрямовують на формування здобувача вищої освіти як цілісної особистості. Реалізація закономірностей, принципів, методів, форм виховання дає позитивні результати лише тоді, коли їх застосовують у гармонії взаємодії між собою.

Треба зазначити таке: виховне значення має кожен навчальний предмет і кожен науково-педагогічний працівник є носієм виховного впливу на здобувача вищої освіти через зміст навчального матеріалу,

через організацію навчальної діяльності, через практику педагогічної взаємодії.

III. ЗМІСТ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Зміст виховання – це та частка соціального досвіду, якою повинна оволодіти людина.

Зміст виховання – це система морально-духовних, інтелектуальних, трудових, фізичних та естетичних якостей, переконань, які спрямовані на досягнення основної мети виховання – формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Зміст виховання поділяється на певні напрями: національне, громадянське, правове, моральне, розумове, трудове, фізичне, художньо-естетичне, екологічне. Розглянемо складові змісту виховання в ракурсі напрямків виховання.

В умовах розбудови суверенної і демократичної України одним із головних пріоритетів є національне виховання. Його основна мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві. Національне виховання спрямовується на залучення здобувачів вищої освіти до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у студентів національних світоглядних позицій, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури.

Національне виховання має здійснюватися на всіх етапах навчання у вищому навчальному закладі, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури, виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України.

Головними складовими національного виховання є громадянське та правове виховання.

Громадянське виховання – формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною.

Правове виховання – це виховна діяльність сім'ї, навчальних закладів, правоохоронних органів, спрямована на формування правової свідомості та правомірної поведінки людини.

Правове виховання покликане забезпечити формування у здобувачів вищої освіти високої правової культури, яка передбачає глибокі правові знання і прагнення поглиблювати їх, свідоме ставлення до прав та обов'язків, повагу до законів і правил людського співжиття, готовність дотримуватися і сумлінно виконувати їх.

Висока правова культура громадян є однією з базових засад утвердження громадянського суспільства і правової держави, реалізації демократичних свобод.

Правове виховання тісно пов'язане з моральним вихованням.

Моральне виховання – виховна діяльність вищого навчального закладу з формування у здобувача вищої освіти моральної свідомості, навичок, умінь відповідної поведінки.

Моральність особистості передбачає такі гуманістичні риси, як доброта, милосердя, толерантність, совість, чесність, справедливість, чуйність. Норми моралі полегшують сприймання правових норм, які допомагають глибше усвідомлювати моральні істини.

Моральна свідомість(єдність моральних знань, моральних почуттів і відповідно до цього рівня моральних вчинків) дає змогу усвідомити межу моральної поведінки, за якою починаються аморальні й протиправні вчинки. Моральна свідомість стимулює соціально ціннісну поведінку, застерігає від правопорушень.

Розумове виховання – діяльність науково-педагогічного працівника, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення здобувача вищої освіти з метою прищеплення культури розумової праці.

Культура розумової праці означає вміння раціонально використовувати режим розумової роботи, вміння зосереджено й уважно працювати, долати труднощі, контролювати себе, застосовувати знання в нових умовах, підтримувати порядок на робочому місці.

Екологічне виховання – виховна діяльність вищого навчального закладу з формування у здобувача вищої освіти культури взаємодії з природою. Зміст його полягає в усвідомленні того, що світ природи є середовищем існування людини, тому вона має бути зацікавлена в збереженні його цілісності, чистоти, гармонії.

Трудове виховання – виховання свідомого ставлення до праці через звички та навиків активної трудової діяльності. Воно покликане забезпечити психологічну готовність здобувачів вищої освіти до майбутньої професійної діяльності.

Естетичне виховання - діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси. Гармонійний, всебічний розвиток особистості неможливий без її естетичної вихованості.

Фізичне виховання - система заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я здобувача вищої освіти, загартування його організму, розвиток фізичних можливостей, рухових навичок і вмінь.

Будучи органічно взаємопов'язані між собою, напрями виховання, охоплюють усі аспекти його змісту і сприяють формуванню людини як цілісної особистості.

Отже, зміст виховання здобувачів вищої освіти передбачає:

- культивування національних, державних і загальнолюдських цінностей;
- формування суспільного ідеалу служіння Україні, збереження, примноження традицій українського народу.
- виховання громадянських якостей, вимогливості до себе й відповідальності, совісті.
- виховання поважного ставлення до людей і себе до права.
- звернення уваги на підвищення свого культурного рівня.
- духовне, правове, моральне й естетичне спрямування самовиховання.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ. Зміст виховання у вищому навчальному закладі забезпечує передачу соціокультурного досвіду, гармонізації професійного і духовного оптимуму здобувача вищої освіти. Вищий навчальний заклад є центром і середовищем розвитку особистості студента.

IV. РЕАЛІЗАЦІЇ ВИХОВНИХ ФУНКЦІЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Виховна робота у вищому навчальному закладі потребує умілого педагогічного управління.

Управління процесом виховання – діяльність науково-педагогічного працівника, що забезпечує планомірний і цілеспрямований виховний вплив на здобувачів вищої освіти.

Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко виокремлюють ілюстративний, декларативний, діяльнісно-практичний напрями реалізації виховних функцій у вищому навчальному закладі.

Ілюстративний напрямок. Здобувачі вищої освіти повинні наочно бачити втілення соціальних норм у поведінці всіх людей, з якими вони зустрічаються у стінах вищої школи. Науково-педагогічні працівники повинні бути зразком виконання обов'язків і дисципліни, носіями духовних цінностей, високоморальні й професійні.

2. Декларативний напрямок – це роз'яснення сутності правил поведінки, аргументація необхідності дотримуватися прав та обов'язків здобувачів вищої освіти.

3. Діяльнісно-практичний – це санкціонування, ствердження культури поведінки здобувачів вищої освіти через вправлення, вчинки, дії.

Реалізація завдань виховання студентської молоді здійснюється через інститут кураторів (лат. *curator* - опікун). Діяльність куратора спрямована на здобуття молодою людиною соціального досвіду поведінки, формування національної самосвідомості, ціннісних орієнтацій та розвиток індивідуальних якостей майбутнього фахівця.

Функції куратора академічної групи: аналітична, організаторська, соціальна.

Аналітична функція передбачає планування та організацію виховної роботи з урахуванням міжособистісних стосунків у колективі, мотивів навчальної та пізнавальної діяльності студентів, індивідуальних особливостей соціально-побутових умов життя та ін.

Організаторська функція полягає у залученні студентів до різних видів діяльності: пізнавальної, суспільно-корисної, ціннісної, художньої та ін.

Соціальна функція спрямовує куратора на допомогу студенту в засвоєнні та прийнятті суспільних норм, цінностей, дотримання засад духовного повноцінного буття.

Куратор допомагає в становленні і розвитку студентської групи.

Стадії розвідку студентської групи:

1. Асоціація – первинне об'єднання студентів за загальними ознаками. Взаємини опосередковуються переважно особистісними значимими цілями.

2. Кооперація: адаптація як соціально-психологічна, так і дидактична майже відбулася. У студентів виявляється інтерес до справ групи, є готовність проявляти активність щодо їх реалізації.

3. Група характеризується високим рівнем самоорганізованості та згуртованості – це команда одностайних. Згуртованість визначається єдністю ціннісних орієнтацій.

Змістом діяльності куратора є:

- утвердження в студентській групі державного підходу і відповідальності щодо розв'язання проблем навчально-виховного процесу;

- формування у студентській групі працездатності і відповідного ставлення до навчально-виховного процесу;

- спрямування інтелектуальної активності студентів на обговорення найактуальніших проблем сьогодення, залучення до роботи у різних сферах наукової діяльності;

- проведення національно-культурної, просвітницької та організаційно-педагогічної роботи серед молоді;

- забезпечення системно-цільового планування виховної роботи, формування у студентської молоді громадянської і соціальної активності шляхом залучення її до різноманітної діяльності;

- залучення до виховного процесу батьків студентів;

- постійне співробітництво, співтворчість із студентським активом та органами студентського самоврядування.

Куратор допомагає кожному студенту в особистісному зростанні, засвоєнні та прийнятті суспільних норм, цінностей, дотриманні засад духовного повноцінного буття. Він бере на себе місію старшого колеги в оволодінні студентом позитивними соціальними ролями.

Діяльність куратора потребує високого рівня культури, належної психолого-педагогічної підготовки.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ. Результати виховання здобувачів вищої освіти обумовлені ефективною реалізацією виховних функцій науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу, координуванням педагогічних впливів кураторів студентських груп, студентського самоврядування, виховним потенціалом навчальних занять, гуманною спрямованістю педагогічної взаємодії науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Процес діалектичної взаємодії біологічних і соціальних факторів, які впливають на формування людини, не може бути стихійним. Він вимагає від науково-педагогічних працівників обґрунтованої системи вихованих впливів на особистість студента.

Виховання – це, по-перше, соціально і педагогічно організований процес створення оптимальних умов для формування людини як особистості. По-друге, це вплив вихователя на вихованця з метою формування в нього бажаних соціально-психічних і фізичних якостей.

Проблема виховання студентської молоді належить до фундаментальних у психологічній, педагогічній, соціальній, політичній, культурній сферах суспільного життя.

Завдання виховання завжди включає в себе завдання організації спеціальної провідної діяльності, яка слугує виховній меті.

Необхідна цілеспрямована робота з виховання у здобувача вищої освіти відчуття повноцінного господаря своєї країни, відповідального суб'єкта, творця її майбутнього. Потрібно щоб незалежно від національності, віросповідання, або членства в якійсь партії людина відчувала єдність з народом своєї держави не тільки в думках, а й конструктивних діях, праці, спрямованих на благополуччя батьківщини.

Виховна робота у вищому навчальному закладі потребує умілого педагогічного управління.

Управління процесом виховання – діяльність науково-педагогічного працівника, що забезпечує планомірний і цілеспрямований виховний вплив на здобувачів вищої освіти.

Важливою умовою успішного виховання здобувача вищої освіти є особистість науково-педагогічного працівника, його загальна і педагогічна культура, здатність на належному рівні реалізовувати виховні функції.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

При вивченні даної теми необхідно засвоїти поняття: розвиток, виховання, самовиховання, закономірності виховання, принципи виховання, методи виховання, зміст виховання, форми виховної роботи, виховні функції, студентська група, студентське самоврядування, студентська група, куратор студентської групи.

Доцільно опрацьовувати рекомендовану літературу за формами, які обираються самостійно, а саме: конспект, тези, план, таблиця, схема, висновки, тощо. Можна порівнювати зміст матеріалу з питань теми в різних джерелах.

Для вдалого засвоєння цієї теми, здобувачам вищої освіти рекомендується звернутись не лише до базового (обов'язкового) списку літератури, а й до інших наукових джерел, які можна знайти у бібліотеці університету. Під час розгляду теми, слід, також, використовувати наукові праці як українських, так і зарубіжних вчених.

З метою засвоєння основних теоретичних положень теми, усвідомлення її актуальних проблем і пошуків їх шляхів вирішення:

1. Обґрунтуйте чому особистість виступає суб'єктом виховного процесу.
2. Розкрийте мету і зміст виховання студентської молоді.
3. Поясніть чим методи виховання відрізняються від методів навчання.
4. Визначите основні напрями виховання та їх роль у розвитку особистості здобувача вищої освіти.
5. Обґрунтуйте роль куратора в становленні і розвитку студентської групи.